

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ**

Басқару институты

Қолжазба құқығында

Сакетов Дауылбай Салимжанович

ВЕТЕРИНАРИЯ САЛАСЫНДА БИЗНЕС-ҮДЕРІСТЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ

«7M041 Бизнес және басқару» оқыту бағыты бойынша
«7M04122 – Өңірлік даму» білім беру бағдарламасы

«7M04122 – Өңірлік даму» білім беру бағдарламасы Бизнес және басқару магистрі
дәрежесін алу үшін
магистрлік жоба

Ғылыми жетекші _____ Бейіні бойынша доктор, Басқару институтының
доценті Жунусова А.Ж.

Жоба қорғауға жіберілді: «_____» _____ 2023 ж.

Басқару институтының директоры _____ Саяси ғылымдарының докторы
Гаипов З.С.

Астана 2023

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	3
КІРІСПЕ	4
НЕГІЗГІ БӨЛІМ	7
ҚОРЫТЫНДЫ.....	57
ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	58
ҚОСЫМШАЛАР	62

Белгілеулер мен қысқартулар

ДСҰ	– Дүниежүзілік сауда ұйымы
ХЭБ	– Халықаралық эпизоотиялық бюро
ЖАО	– Жергілікті атқарушы орган
НҚА	– Нормативтік құқықтық акт
ВС	– Ветеринариялық станциялар
ВҚ	– Ветеринарлық қызмет
ISO	– Халықаралық стандарттау ұйымы
НАССР	– Hazard Analysis and Critical Control Points
FSBI	– Жануарлар денсаулығының федералдық орталығы
ARRIAN	
CAR	– Тәуекелдерді талдау және халықаралық құқықтық ынтымақтастық орталығы
ОӘК	– Оқу-әдістемелік кешен
БАБЖ	– Бірыңғай автоматтандырылған басқару жүйесі
АШЖБ	– Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру
АӨК	– Аграрлық-өнеркәсіптік кешен
АЖ	– Ақпараттық жүйелер
ЗТ	– Занды тұлға
ЖТ	– Жеке тұлға
БСН	– Бизнес сәйкестендіру нөмірі
ЖСН	– Жеке сәйкестендіру нөмірі
НАА	– Нормативтік-анықтамалық ақпарат
ҰСБ	– Ұлттық статистика бюросы
ҚР	– Қазақстан Республикасы
ҚМ	– Қаржы министрлігі
МКК	– Мемлекеттік кірістер комитеті
АШЖБ	– Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру ақпараттық
АЖ	жүйесі
ЖШС	– Жауапкершілігі шектеулі серіктестік
ЕАЭО	– Еуразиялық экономикалық одақ
ЭЦҚ	– Электронды цифрлы қолтаңба
ІҚМ	– Ірі қара мал
ЕҰУ	– Еуразия Ұлттық Университеті
ЖОО	– Жоғарғы оқу орны
АВС	– Аудандық ветеринариялық станциялар
ВП	– Ветеринарлық пункт
ЕАҚ	– Еңбек ақы қоры
ЕАСУ	– Бірыңғай автоматтандырылған басқару жүйесі

Кіріспе

Малдың саулығын қамтамасыз ету, олардың аурушандығын, сондай-ақ жұқпалы аурулардан өлім-жітім деңгейін төмендету ветеринария саласындағы өзекті және өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Алдын алу шаралары (диагностикалық зерттеулер және вакцинация) еліміздің ветеринариялық әл-ауқатын сақтаудағы негізгі іс-шаралар болып табылады.

Соңғы жылдары жануарлар ауруларының жағдайы көптеген мемлекеттер үшін басым мәселе болып қала береді.

Қазақстан Республикасы Дүниежүзілік сауда ұйымына (ДСҰ) кірген кезде қойылатын талаптардың бірі ДСҰ-ға мүше мемлекет Халықаралық эпизоотиялық бюроның (ХЭБ) Кодекстерінің барлық нұсқауларын орындауы тиіс болатын.

Ветеринариялық-профилактикалық іс-шаралар кешенін жүргізу Қазақстан Республикасының ветеринария қызметіне халықаралық саудада үлкен маңызға ие жануарлардың негізгі аурулары бойынша облыстың әл-ауқатының мәртебесін алуға, сондай-ақ отандық ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерге олардың өнімдерін экспорттауға мүмкіндік береді.

Мемлекет басшысы Қ.Қ.Тоқаев Қазақстан халқына жолдауында малдың амандығы мен өнімділігін арттыру өңірлердегі ветеринарлардың тиісті қызметін маңызды екенін атап өтті. Бұл өз кезегінде ауылдағы азаматтардың әл-ауқатына тікелей әсер етіп, тиімді ветеринариялық қызметсіз ауыл шаруашылығы өнімдерін жеткілікті көлемде экспорттау мүмкін емес. Сондай-ақ процедураларды түрлендіру, ақпаратты жинақтау мен қамтамасыз етуді автоматтандыру, мамандардың біліктілігін арттыру және еңбекақы төлеу саласындағы іс-шаралардың кезең-кезеңмен процесін жүргізу қажет [1].

Ветеринариялық қызмет – нарықтық қатынастар жағдайында дамуының белгілі бір ерекшеліктері бар агроөнеркәсіптік кешеннің инфрақұрылымдық ішкі жүйелерінің бірі. Қазіргі уақытта нарықтың жұмыс істеуінің жаңа моделіне көшумен, ұйымдастырушылық оңтайландырумен, ветеринариялық кәсіпкерлікті қалыптастырумен байланысты ветеринариялық қызметтің шарттарын өзгерту байқалады. Осыған байланысты жүргізіліп жатқан қайта құруларды талдау, ветеринариялық қызметтің экономикалық тиімділігін бағалау тәсілдерін жетілдіру, оны жетілдіру бойынша ғылыми-әдістемелік және практикалық ұсыныстарды негіздеу ерекше өзектілікке ие.

Сонымен бірге, ветеринарияда жоғарыда аталған мәселелерге қол жеткізу үшін тиісті мекемелердің ветеринариялық мамандарымен қамтамасыз ету, аумақтың әл-ауқатын қамтамасыз етуге бағытталған ветеринариялық іс-шаралар кешенін жүзеге асыру ерекше рөл атқарады.

Қазіргі заманда ветеринариялық қызмет мал шаруашылығы өнімдерінің қауіпсіздігі мен сапасын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады, бұл өз кезегінде ел мен аймақтардың экономикалық дамуына әсер етуде. Ветеринариялық қызметтің тиімділігі тұрғындардың денсаулығына, мал

шаруашылығындағы экономикалық шығынды азайтуға және жұқпалы аурулардың таралуына жол бермеуге тікелей байланысты. Дегенмен, соңғы жылдары ветеринариялық қызмет жүйесінде біршама проблемалар туындап, олардың тиімділігін арттырудың жаңа әдістерін жан-жақты зерттеп, әзірлеуді талап етеді.

Бұл зерттеудің мақсаты тиімділікті анықтаудың ұсынылған әдістерін ескере отырып, ветеринариялық қызметтің экономикалық аспектілерін, **бизнес үдерістерін** жетілдіру бағыттарын теориялық және әдістемелік негіздеу болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін **келесі міндеттер** тұжырымдалды:

- Ветеринариялық қызметтің жұмыс істеуінің ұйымдық-экономикалық негіздерін, оның ішінде заңнамалық базаны, басқару құрылымын және қаржыландыру тетіктерін зерделеу.

- Ветеринариялық қызметті дамытудың халықаралық тәжірибесін талдау, ең сәтті үлгілерді анықтау, сондай-ақ негізгі үрдістер мен инновациялық тәсілдерді анықтау.

- Қостанай облысының мысалында облыстық деңгейде ветеринариялық қызметтің жай-күйін зерделеу, проблемалары мен кемшіліктерін анықтау және олардың қызметінің экономикалық және әлеуметтік салдарын бағалау.

- Ветеринариялық қызметті одан әрі дамытудың бағыттарын айқындау, инновациялық әдістер мен технологияларды енгізу мүмкіндіктерін қарастыру және олардың жұмысының тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу объектісі Қостанай облысының ветеринариялық қызметі.

Зерттеу пәні осы аймақтағы ветеринариялық қызметтің дамуының теориялық, әдістемелік және тәжірибелік аспектілері болып табылады.

Зерттеу әдістемесіне ғылыми әдебиеттерді, статистикалық мәліметтерді талдау, SWOT, PEST талдаулары және басқа елдердегі тәжірибелерді талдау кіреді.

Зерттеудің негізгі кезеңдері келесі әрекеттер тізбегін қамтиды:

- Әдебиеттерді шолу және ветеринариялық қызмет бойынша статистикалық мәліметтерді талдау, өзекті проблемаларды анықтау және тенденцияларды анықтау.

- Ветеринариялық қызмет көрсетудің халықаралық тәжірибесі мен үлгілері туралы ақпаратты жинау және өңдеу, сондай-ақ осы саладағы инновациялық тәсілдерді зерделеу.

- Қостанай облысындағы ветеринариялық қызметтің жай-күйіне талдау жүргізу, оның қызметіндегі негізгі проблемалар мен кемшіліктерді анықтау, сондай-ақ олардың экономикаға және халықтың әлеуметтік әлауқатына әсерін бағалау.

- Инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану мүмкіндігін ескере отырып, ветеринариялық қызметтің бизнес-процестерін жетілдіру бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар әзірлеу.

Бұл зерттеудің нәтижелерін аймақтық және республикалық деңгейде ветеринариялық қызметті дамыту стратегиясын негіздеу және әзірлеу үшін пайдалануға болады. Сонымен қатар, олар мал шаруашылығы өнімдерінің сапасы мен қауіпсіздігін арттыруға бағытталған қосымша зерттеулерге, сондай-ақ осы саладағы нормативтік құқықтық актілер мен инновациялық жобаларды әзірлеуге негіз бола алады.

Жұмыстың әдістемелік негізі мен анықтамалық деректері: Қазақстан Республикасының бастапқы құжаттары, Қазақстан Республикасы Стратегиялық даму және реформалар агенттігінің Ұлттық статистикалық бюросының, сондай-ақ Ветеринариялық бақылау және қадағалау комитетінің мәліметтері болды.

Негізгі бөлім

Малды ветеринариялық күтудің экономикалық аспектілері

«Ветеринария» сөзі кельттердің *vee* – мал, *teeren* – ауруға шалдығу, *aerst* немесе *arst* – дәрігер деген сөзінен шыққан деп есептеледі. Сөзбе-сөз аударғанда «мал бағу», «мал емдеу» дегенді білдіреді.

Ветеринарияны табиғи ортаның синергетикалық аспектілерін зерттейтін жалпы биологиялық ғылымдар кешені теориялық негіз ретінде әрекет ететін ғылыми білімдер жүйесі ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, ветеринариялық білімдер жүйесіне морфологиялық пәндермен қатар арнайы клиникалық пәндер де кіреді.

Ветеринария жүйесінде үш шартты түрде бөлінген пәндер тобын біріктіру жалпы қабылданған:

1) жануарлардың сау және ауру организмнің құрылымы мен тіршілік әрекетін, ауру қоздырғыштарын, дәрілік заттардың ағзаға әсерін зерттейтін ветеринариялық-биологиялық;

2) жануарлардың клиникалық, зерттелетін аурулары, олардың әдістерін тану, ескерту және жою;

3) сыртқы факторлардың организмге әсерін және жануарлардың мекендеу ортасын оңтайландыру мәселелерін, сондай-ақ жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізаттың сапасын арттыруды зерттейтін ветеринариялық-санитариялық. Ветеринария жануартану, медицина, химия, биология және басқа жаратылыстану ғылымдарымен тығыз байланысты [2]. Дегенмен, экономикалық ғылымдармен байланыс бар.

Ғылыми бағыттардың екі жиынтығын біріктіретін ветеринариялық білімдер жүйесінің біріншісі ветеринарияны білдіреді, ал екіншісі – «ветеринария ғылымы» деп сипаттауға болатын жүйе.

И.Н. Никитин мен В.А. Апалкин осы екі ұғымның айырмашылығын сипаттайды.

Олардың пікірінше, қазіргі уақытта «ветеринария» немесе «ветеринария» термині жануарлар денесінің құрылысын, даму заңдылықтарын, жануарлардың ауруларын, диагностика, алдын алу және емдеу әдістерін, мәселелерін зерттейтін ғылымдар жүйесі ретінде түсініледі. адамдар мен жануарларға ортақ аурулардың алдын алу.

«Ветеринариялық бизнес» термині неғұрлым кең мағынаға ие, сол авторлардың пікірінше, жануарларды аурулардан қорғау, олардың денсаулығын арттыру үшін оларға тиімді медициналық көмек көрсету жөніндегі мемлекеттік, экономикалық және әлеуметтік шаралар жүйесін түсіну қажет. жануарлардың санын көбейту, жануарлардан алынатын өнімдердің санын көбейту және сапасын жақсарту, сонымен қатар халықты адамдар мен жануарларға ортақ аурулардан қорғау [3].

Осылайша, ветеринариялық бизнес ұйымдастырушылық және экономикалық аспектілерді де білдіреді.

Кейбір авторлар бұл ұғымды, тіпті рухани игіліктер аспектілерін қоса алғанда, одан да кеңірек түсіндіреді. А.А. Бобичева ветеринария ісін қоғамдық өндіріс жүйесіндегі функционалдық мақсаты ветеринариялық қызмет пен рухани игіліктерді өндіру мен өткізуден көрінетін салалардың, қосалқы салалардың және қызмет түрлерінің жиынтығын қамтитын халық шаруашылығының дербес саласы ретінде сипаттайды [4].

Ветеринария ісі мемлекеттік, ветеринариялық қызмет және қадағалау органдарының кәсіпорындармен және ұйымдармен, ветеринариялық қызмет бақылайтын қызметті жүзеге асыратын жеке қосалқы шаруашылықтармен қарым-қатынасын сипаттайды. Ұсынылған схемада ветеринария саласындағы нақты экономикалық бағыттардың құрамын егжей-тегжейлі ашып көрсетуіміз кездейсоқ емес. Жалпы, бұл жағы, біздің ойымызша, толық зерттелмеген. Қазіргі әдеби дереккөздерде ветеринария ісін жүзеге асырудың экономикалық аспектілері көбінесе әртүрлі деңгейдегі ветеринариялық қызметті ұйымдастыру негіздерін сипаттауға және заңнамалық базаны сипаттауға дейін қысқарады.

Мәселен, әкімшіл-әміршіл жүйе жағдайында ветеринариялық қызметтің экономикалық аспектілерін В.И.Касюк, А.Д.Третьяков, А.А.Трефилов, А.П. Храпов қарастырған. Сол кездегі шаруашылық құрылымының ерекшеліктерін ескере отырып, олардың зерттеулерінің негізін емдеу және алдын алуда жоспарлы нәтиже алу үшін отандық ветеринарлық қызмет мекемелерін тиімді ұйымдастыру, жабдықтау және материалдық-техникалық жарақтандыру мәселелері алынды[5].

Қазіргі жағдайда ветеринария бизнесінің экономикалық аспектілерін ветеринария саласындағы мамандар да, ауыл шаруашылығы экономистері де зерттейді. Ветеринария бизнесінің экономикалық және ұйымдастырушылық құрамдас бөлігін И.Н.Никитин, В.А.Апалкин, А.А.Құнаков, Н.М.Василевский, О.Ю.Мещеряков, И.Г.Ушачев, Е.Н.Қанатты, В.Н.Шевкопляс, В.И.Нечаев, В.М.Авилов, П.А.Чулков, В.Ф.Воскобойник және т.б. зерттеушілер қарастырған.

И.Н.Никитин мен В.А.Апалкин елдегі ветеринария бизнесінің жағдайын анықтайтын бірнеше факторларды бөліп көрсетті:

- қолданыстағы экономикалық құрылым;
- ғылым мен ветеринариялық білімнің даму деңгейі;
- ветеринариялық кадрлардың болуы;
- ветеринариялық мекемелер мен кәсіпорындарды материалдық-техникалық жарақтандыру.

Авторлар Қазақстандағы ветеринарияның негізгі міндеттерін де атап көрсетеді:

- жануарлардың карантиндік және аса қауіпті ауруларының алдын алу мен жоюдың федералдық мақсатты бағдарламаларын іске асыру және мал шаруашылығына ветеринариялық қызмет көрсетудің аймақтық жоспарларын орындау;

- ветеринария саласындағы мамандарды даярлаудың, ветеринариялық мақсаттағы препараттар мен техникалық құралдарды өндірудің, сондай-ақ

ветеринария мәселелері бойынша ғылыми зерттеулерді ұйымдастырудың бағдарламаларын қалыптастыру;

- атқарушы билік органдары мен лауазымды тұлғалардың, олардың ведомстволық бағыныстылығына және меншік нысанына қарамастан кәсіпорындардың Қазақстанның ветеринария заңнамасын сақтауын бақылау;

- Қазақстан аумағын шет мемлекеттерден жануарлардың жұқпалы ауруларының енуінен қорғау;

- мемлекеттік ветеринариялық және ведомстволық ветеринариялық-санитариялық қадағалауды жүзеге асыру [6].

Аталған стратегиялық міндеттер, біздің ойымызша, бір ортақ вектормен біріктірілген – мал шаруашылығының тиімділігін қамтамасыз етудегі және елдегі азық-түлік қауіпсіздігін бақылаудағы ветеринария қызметінің рөлі ерекше. А.М. Смирнов өз еңбектерінде агроөнеркәсіптік кешен құрылымында ветеринариялық қызметке де ерекше орын береді. Оның пікірінше, ауыл шаруашылығы жануарларын тиімді қорғауды қамтамасыз ету – мал шаруашылығының тиімділігін арттырудың маңызды факторы және ветеринария ғылымы мен тәжірибесінің бірінші кезектегі міндеті. Ғалымның айтуынша, жұқпалы патологияға шалдығудың азаюының экономикалық қана емес, әлеуметтік мәні де бар. Сондай-ақ автор эпизоотияның алдын алу өңірлердегі жұмыс орындарын сақтауға, «өңірлер мен аумақтардың экономикасын бұзбауға, қажетті шаруашылық аралық, облысаралық және мемлекетаралық байланыстарды дамытуға» мүмкіндік беретінін атап көрсетеді [7].

Сонымен қатар, А.М. Смирнов мал басын сақтау және оның өнімділігін арттыру бойынша ветеринариялық шаралар кешенін талдау және топтастыру жұмыстарын жүргізді. Ең маңызды оқиғалардың қатарында ол:

- елді эпизоотиялардың енуінен және экзотикалық және жедел жұқпалы аурулардың қоздырғыштарының енуінен қорғау;

- біздің еліміздің аумағында қоздырғыштары сақталып қалған жұқпалы аурулардың алдын алу және жою;

- жануарлар мен құстардың жұқпалы емес ауруларының алдын алу және емдеу;

- сүтті санитарлық тазарту;

- жануарларды эктопаразиттерден қорғау (кене, мидж, қарға);

- жемдік санитария және жануарлардың улануының алдын алу;

- жануарлардан алынатын шикізат пен өнімдердің қауіпсіздігін ветеринариялық-санитариялық бақылау және адам ауруларының алдын алу [8].

Ветеринарияның дамуын тарихи аспектіде айта отырып, 90-жылдардың басынан бері ветеринария қызметі басып өткен жол, ветеринария қызметі еліміздегі ең мықты құрылымдардың біріне айналғанын айта кеткен жөн.

Ветеринариялық қызметтің негізгі ұйымдық-экономикалық аспектілеріне мыналар жатады (Кесте 1):

1 Кесте. Ветеринариялық қызметтің негізгі ұйымдық-экономикалық аспектілері [9]

Аспект	Анықтамасы
Экономикалық мәселелер бойынша ветеринария бизнесінің нормативтік-құқықтық базасы	Ветеринария бизнесін жүзеге асыру үшін керек барлық құқықтық нормалар мен стандарттарды тіркеу және оларды қолдану ақпараттарын жинауын мүмкіндік беретін жүйе.
Ұйымдастыру-басқару механизмі	Ветеринариялық қызметтерді ұйымдастыру және оларды басқару үшін қажетті барлық механизмдер мен процестерді жинауға арналған жүйе.
Экономикалық қызметтің осы түрінің нақты экономикасы	Ветеринариялық қызметтердің қалай жұмыс істеуге және қандай қаржыландыруларға жол беруіне арналған экономикалық жүйелердің жинауын мүмкіндік беретін жүйе.
Ветеринариялық статистика және бухгалтерлік есеп	Ветеринариялық қызметтердің жұмысы туралы статистикалық ақпараттарды жинау және бухгалтерлік жазбаларды ұйымдастыруға арналған жүйелер.
Ветеринариялық кәсіп	Ветеринариялық қызметтерді беру, ауызша, жануарлар мен үй жануарларын күтуіне бағытталған қызметтерді таңдау, диагностикалау, емдеу және күту кезінде ұсынуға арналған қызметтерді қамтамасыз ету және қаржыландыруға арналған кәсіп.

Таңдалған элементтердің әрқайсысын бөлек қарастырайық. Біздің еліміздегі қазіргі жағдайда ветеринария заңнамасының негізін Қазақстан Республикасының «Ветеринария туралы» Заңы және соған сәйкес қабылданған Қазақстан Республикасының заңнамалық және құқықтық актілері, үкіметтің актілері мен шығарылатын актілері құрайды. Ауыл шаруашылығы министрлігі, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Ветеринариялық бақылау және қадағалау комитеті бекітеді.

Экономикалық аспектілер жануарларды және жануарлардан алынатын өнімдерді өткізу шарттарын реттеу, ветеринариялық қызметті материалдық қамтамасыз етудің міндетті нормаларын айқындау, ветеринариялық жұмыстарды орындау кезінде ветеринария мамандарының жұмысын нормалау, ветеринариялық-санитариялық және ветеринариялық-санитариялық жұмыстарды атқару жүйесін қалыптастыру тұрғысынан көрініс табады. ветеринариялық қызметті қаржыландыру және ветеринариялық кәсіпкерлікті реттеу тәртібі.

Ветеринариялық бизнестің ұйымдастырушылық-басқару механизмі қолданыстағы ветеринариялық заңнамаға сәйкес мал шаруашылығына ветеринариялық қызмет көрсетуге бағытталған. Сонымен қатар, бұл механизм ветеринариялық мекемелер жұмысының тиімді нысандары мен әдістерін қалыптастыруда, ветеринария мамандарының халықпен өзара әрекеттесуінде көрінеді, әртүрлі меншік нысанындағы ауыл шаруашылығы

кәсіпорындарына тиімді ветеринариялық қызмет көрсетуге, реттеуге, ұйымдастыруға және ветеринариялық-санитариялық қызмет көрсетуге бағытталған ветеринария мамандарына еңбекақы төлеу.

Ветеринариялық статистика аурулардың таралуын, жануарлардың аурушандығы мен өлуін, жүргізілген шаралардың тиімділігін, олардың бірқатар факторларға тәуелділігін зерттейді. Ветеринария саласындағы бухгалтерлік есеп ветеринариялық іс-шараларды қаржыландыруды, ветеринариялық мақсаттағы материалдық құндылықтар мен қаражаттарды есепке алуды және олардың ұтымды жұмсалуды бақылауды, ветеринариялық мекемелерді қаржыландыру жоспарларын, шығындар сметасын жасау тәртібін сипаттайды.

Сонымен қатар, қазіргі нарықтық экономика ветеринария саласындағы кәсіпкерлікті дамытуға мүмкіндік береді, ол кәсіпкерлік қызметті күшейту және қарқынды дамыту жағдайында жануарлардың өмір мен денсаулық қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында өз қолдануын тапты.

Ветеринариядағы кәсіпкерлік ветеринариялық көмек көрсетуден немесе ветеринариялық фармацевтикалық өнімдерді өндіру мен өткізуден пайда немесе жеке кіріс алу мақсатында ветеринарлардың (ветеринариялық білімі бар тұлғалардың) бастамасын, өз бетінше жұмысын білдіреді [9].

Ветеринария бизнесінің экономикасы мыналарды зерттеуге бағытталған (Сурет 1):

1-сурет. Ветеринария бизнесінің экономикасы

Ветеринария бизнесінің экономикасында ветеринария мамандарының еңбек шығындарының тиімділігін және жануарлардың әртүрлі ауруларымен

күресудің жекелеген әдістері мен құралдарын қолданудың экономикалық орындылығын анықтау үшін арнайы экономикалық көрсеткіштер жүйесі қолданылады.

Ветеринария бизнесінің экономикалық функцияларының ішінде сарапшылар мыналарды ажыратады:

- әр түрлі меншік нысанындағы шаруашылықтардағы мал және мал өнімдерін көбейту үшін шығындарды азайту және жағдайды жақсарту болып табылатын қосымша байлық жасау функциясы. Бұл функцияны мемлекеттік ветеринариялық мекемелер де, кәсіпорындардың жергілікті ветеринариялық қызметтері де, ветеринария саласындағы кәсіпкерлер де жүзеге асырады;

- көмекші функция ветеринариялық көмекті, кеңес беруді немесе ветеринариялық препараттарды қажет ететін өндіріс орындарын жеткізуге бағытталған;

- ветеринариялық қызметті одан әрі тиімді көрсетуге бағытталған ветеринария саласындағы білім беру қызметі түрінде көрінетін еңбек ресурстарын ұдайы өндіру функциясы. Бұл функция жоғары оқу орындарының ветеринария факультеттері арқылы жүзеге асырылады [10].

Мал шаруашылығы өнімінің көлемін ұлғайта отырып, оның өзіндік құнын төмендету мемлекеттің аграрлық сектордағы басты экономикалық міндеттерінің бірі болып табылады, оны шешуде ветеринариялық шараларға ерекше орын беріледі. Ветеринариялық қызметке жануарлардың белгілі бір ауруларының: әлеуметтік маңызы бар (бруцеллез, туберкулез, лептоспироз және т.б.), сондай-ақ экономикалық маңызы бар (шошқаның африкалық обасы, құс тұмауы, аусыл және т.б.) бойынша салауаттылықты қамтамасыз ету міндеті жүктелген [11].

Осылайша, қазіргі заманғы экономикалық шындық жағдайында ветеринариялық қызмет жүйесіндегі экономикалық құрамдас бөліктің негізгі міндеті оның мал шаруашылығын тиімді басқаруды қамтамасыз етудегі рөлі ғана емес (малдардың өлімін азайту, мал өнімділігін арттыру) және нәтижесінде, максималды экономикалық нәтиже алу – таза пайда.

Ветеринария саласындағы ЖАО қызметінің тиімділігі тұжырымдамасының теориялық негіздері

Жалпы мемлекеттік органдардың және ветеринария саласындағы қызметін бағалау мәселелерімен әр түрлі кезеңдерде отандық және шетелдік ғалымдар айналысты.

Агишев Р.Р. және басқалар [12] өз жұмыстарында мемлекеттік биліктің атқарушы органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын зерттеу және бағалау мәселелерін көтерді.

Юшкова Л.Я. және т.б. [13] Ресей Федерациясының ветеринариялық қызметіндегі дағдарыстық құбылыстарды және ветеринария ісін жақсарту мақсатында талдады. Авторлар «Ветеринария туралы» жаңа заңды дайындауды ұсынды, оның маңызды сәті заманауи диагностикамен ғылыми, әдістемелік және практикалық жұмысқа нақты көмек көрсету, жаппай сипаттағы аурулардың алдын алу және жою бойынша іс-шараларды әзірлеу, енгізу және озық тәжірибені жалпылау, ветеринариялық кадрларды даярлауға

және олардың біліктілігін арттыруға жәрдемдесу, соттарда және барлық деңгейдегі мемлекеттік органдарда ветеринария мамандарының мүдделерін қорғау, халық арасында ветеринариялық білімді насихаттау бойынша ауқымды жұмыстарды жүргізу.

Сондай-ақ, өз еңбектерінде Банникова Н.В., Байчерова А.Р.[14] жекелеген субъектілердің қарулы күштері қызметінің тиімділігін бағалаудың жаңа тәсілдерін және ветеринариялық шаралардың экономикалық тиімділігін әртүрлі деңгейде анықтауға болатынын өте мұқият сипаттаған. жануарлар ауруларының бар түрлерінің контексті және олармен байланысты алдын алу шаралары.

Шибает М.А. және басқалары [15] талдау негізінде эпизоотиялық салауаттылықты қамтамасыз ету тұрғысынан аймақтық ВС бағалау алгоритмін қарастырды.

Толығырақ Байчерова А.Р. [16] Ставрополь өлкесіндегі ветеринариялық қызметтің жұмыс істеу тиімділігінің деңгейін бағалауды анықтады және факторлық талдау жүргізді, оның нәтижелері бойынша ветеринариялық қызметтің тиімділігін анықтайтын факторларды топтастыру жасалды. аймақта қызмет көрсету.

Заводчиков Н.Д., Хабарова С.В.[17] өз еңбектерінде барлық ветеринариялық іс-шараларды басқару, жоспарлау, ұйымдастыру және қаржыландыру маңызды рөл атқаратынын сипаттады.

Хабарова С.В.[18] өз жұмысында Орынбор облысының мемлекеттік қарулы күштерінің экономикалық тұрақтылығын арттырудың әсерін қарастырды;

Байчерова А.Р.[19] өзінің ғылыми-зерттеу жұмысында Ставрополь өлкесінің агроөнеркәсіп кешенінің ветеринариялық инфрақұрылымының қызмет етуінің экономикалық тиімділігі мәселесінің маңыздылығын сипаттады.

Померанцев Д.А.[20] Санкт-Петербургтің Адмиралтей, Фрунзенск, Мәскеу және Орталық облыстарының әуе кемелеріндегі ветеринариялық мамандардың «Меркурий» ақпараттық жүйесінде ВСД тіркеу кезінде жұмыс уақытын пайдалану тиімділігін бағалады. Авторлардың пікірінше, жұмыс уақытын тиімді пайдалану кез келген кәсіпорынның еңбек өнімділігін бағалауға және еңбек ресурстарын жоспарлауға тікелей байланысты.

Айта кету керек, Юшкова Л.Я.[21] өз жұмысында Ресей Федерациясының субъектілерінде жүзеге асырылатын ветеринария ісін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар ұсынады.

Трегубов В.И. және басқалар [22] өздерінің зерттеу жұмыстарында Қарулы Күштерді үйлестіру бойынша социологиялық сауалнама нәтижелерін ұсынды, Ставрополь өлкесінің бір қаласы мен төрт ауданы үлгі ретінде алынды. Сауалнамада ветеринария ісін үйлестіру, мал шаруашылығы саласындағы ветеринариялық қызмет көрсету, ветеринария саласындағы мамандардың құқықтық сауаттылығының жеткіліксіз деңгейі сияқты маңызды аспектілер көрсетілді. Дайындық және федералдық және Қарулы Күштердің субъектілері арасындағы өкілеттіктерді шектеу ветеринариялық

бизнесті дамытуға қажетті нәтиже бермейді. Авторлар мұны тиісті оқу орындарында құқықтық дайындықтың жеткіліксіздігі деп атап көрсетеді.

Агроөнеркәсіптік секторды жақсарту шаралары бойынша мемлекет тарапынан көрсетілетін көмектің тиімділігін талдау аспектісі Қ.А.Лайпановтың [23] еңбегінде сипатталған.

А.И.Акмуллин [24] өз жұмысында Ресей Федерациясының құрылтай субъектілерінде Қарулы Күштердің жеке құрамын пайдалану деңгейі мен тиімділігін арттыру тұрғысынан мал шаруашылығы саласындағы ветеринариялық қызметті жетілдіру механизмін егжей-тегжейлі сипаттады.

Өз кезегінде Никитин И.Н.[25] ветеринариялық іс-шараларды жоспарлау ветеринария ісін тиімді басқарудың ең маңызды функциясы екенін өз еңбегінде атап көрсетті.

Ресей Федерациясының субъектісі деңгейінде Никитин И.Н., Сабирьянов А.Ф.[26] аймақтық сектордағы ветеринария саласындағы НҚА талдау жасады.

Беркінбай О., Хусаинов Д.М.[27] семинарда келесі заңнамаларды, облыстың (қаланың) ветеринариялық қызметінің құрылымын, ауданның (қаланың) ветеринариялық қызметінің құрылымын, т.б.

Зырянов С.М., Калмыков А.В. [28] талдау жұмыстарында авторлар анағұрлым тиімді талдау критерийлерін табуға тырысты. Олар кейбір бақылау-қадағалау органдарының жұмысында НҚА-ны іс жүзінде қабылдау профилактикалық іс-шаралардың әсерінен бақылау және қадағалау органдары ұсынған статистикалық материалдар мен көрсеткіштер негізінде зерделеуге мүмкіндік береді деген қорытындыға келді.

Барлыков Е.К.[29] өз жұмысында Астана қаласының жергілікті атқарушы органдарындағы персоналды басқару тиімділігін бағалауды сипаттаған.

Lu E. Y., Mohr Z., Ho A. T. K. [30] өз жұмыстарында тиімділікті бюджеттеу теориясы мен тәжірибесін бағалау мен жетілдіруді егжей-тегжейлі сипаттады.

ГейтсМ.С.[31] және басқалары өз жұмыстарында ветеринария саласындағы әрі қарай кәсіби дамудың қиындықтары мен мүмкіндіктерін көрсетті.

Ветеринариялық білім берудегі кәсіптік (техникалық емес) құзыреттердің өсіп келе жатқан маңыздылығы, олардың ветеринария түлектері үшін маңыздылығын растайтын дәлелдер анық емес екендігі Сакс М. А. et al. [32] жұмысында сипатталған.

Жұмақанов Қ.Т., Абдурасулов А.Х., Жүнушов А.Т. [33] – ғылыми-зерттеу жұмыстарында республикада жеке тұлғалардың қызметін реттеу үшін статусарлық ветеринария органы – Қырғыз Республикасының Ветеринария палатасының құрылғанына тоқталды. Олардың жұмысында жеке ветеринарлар практиканы бастамас бұрын көрсетілген палатаға тіркеліп, тест нәтижелері бойынша ең төменгі кәсіби талаптарға сай келетін ветеринарлар қабылданатыны сипатталған. Әрине, барлық кезеңдерден өткен ветеринарлар аудандық мемлекеттік ветеринария бөлімдерімен жоспарлы

егу, диагностика, емдеу бойынша келісім-шарт жасасып, бекітілген аумақта эпизоотиялық жағдайды қамтамасыз етуге, жануарларды бірдейлендіруге, жануарларға ветеринариялық анықтамалар беруге жауап береді. және олардың жеке (отбасылық) мөрі арқылы мал шаруашылығы өнімдері.

Бержан С., Виттуари М., Эль Билали Х. [34] Босния мен Герцеговинадағы тұрақты ауыл шаруашылығы мен ауылдық аумақтарды дамыту үшін басқару мен институттардың маңыздылығын сипаттады.

Ұқсас жұмысты жергілікті басқарудағы стратегиялық жоспарлау тұрғысынан Хинтеа С.Е., Профироу М.С., Шиклау Т.С. [35] жүргізді: Румыния мысалында. Олардың нәтижелері биліктің жоспарлау мүмкіндігі шектеулі екенін көрсетеді, бұл ретте мүдделі тараптардың қатысуы және мониторинг пен бағалау негізгі қиындықтар болып табылады. Олар Румынияда жергілікті деңгейде жоспарлауды жақсырақ түсінуге арналған екі жағдайлық зерттеулер арқылы процестің нақты бөлшектерін көрсетеді.

Колиушко И.[36] – тақырыптық баяндамада әкімшілік қызмет көрсету және бақылау-қадағалау сияқты мемлекеттік басқару органдары қызметінің екі бағыты бойынша сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін зерттеу нәтижелері берілген. Жоғарыда аталғандар сыбайлас жемқорлықтың ықтимал тәуекелдерін үстелдік зерттеу, оларды жою (минимизациялау) бойынша ұсынымдарды әзірлеу, сондай-ақ субъектілік тәуекелдердің өзектілігін бағалау және халыққа, фокус-топтарға сауалнама жүргізу (сауалнама) арқылы ұсынылатын ұсыныстардың мақсаты болды. кәсіпкерлермен және орталық және жергілікті билік органдарының мемлекеттік қызметкерлерімен кеңейтілген сұхбаттар.

Халықаралық тәжірибе

Халықаралық эпизоотиялық бюро еліміздің ветеринария қызметін дамытуда ерекше рөл атқарады. Бұл халықаралық ұйым бүкіл әлемде жануарлардың денсаулығын ұйымдастыруға жауапты үкіметаралық ұйым болып табылады. Ол 1924 жылдың 25 қаңтарынан бастап жұмыс істейді және ХЭБ органикалық жарғысын қолданумен ХЭБ құру туралы халықаралық келісім негізінде Парижде орналасқан.

ХЭБ негізгі міндеті елдердің тәртібі мен экономикалық жағдайына қарамастан жер бетіндегі жануарлардың денсаулығын қорғауға және сақтауға бағытталған. ХЭБ өз қызметінде мынадай функцияларды орындайды: эпизоотиялық жағдай туралы материалды беру; Қарулы Күштердің қызметін жаңғырту бойынша ұсыныстар; халықаралық қағидаттарды, ережелерді, ережелерді, стандарттар мен ұсыныстарды әзірлеу.

Қатысушы елдер үшін ХЭБ маңыздылығы мынада: ХЭБ ұсынымдарын орындау арқылы эпизоотиялық салауаттылыққа негізделген мал және жануарлардан алынатын өнімдердің сыртқы саудасына барлық мемлекеттердің толық қол жеткізуіне жәрдемдесу; жануарлардың денсаулығын, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде құжаттамалық және сараптамалық қамтамасыз ету; OОBS эпизоотиясын жоюға көмектесу.

Бүгінгі таңда ХЭБ ресми дереккөзінен <https://www.oie.int>, әлемнің 182 елі ХЭБ-нің осы халықаралық ұйымына (штаб-пәтері Парижде орналасқан) мүше болып табылады [42].

ХЭБ халықаралық сарапшылары Жердегі жануарлардың денсаулығы туралы кодексте құжаттың толық тарауын әзірледі [43].

PVS құралы VS-ге олардың өнімділік деңгейін анықтауға, халықаралық ХЭБ стандарттарына сәйкес келу қабілетіне қатысты кемшіліктерді, әлсіз және күшті жақтарын анықтауға, мүдделі тараптармен (ең алдымен жеке сектор) жауапкершіліктерді бөлісуге, стратегиялық бағыттарды басымдық беруге және дамытуға көмектесу үшін әзірленген.

Ағымдағы өнімділік деңгейін анықтау, жан-жақты көзқарасты әзірлеу, стратегиялық бастамаларға басымдық беру және сызу үшін төрт іргелі тіректердің әрқайсысы үшін 6-12 негізгі құзыреттер белгіленеді. Негізгі құзыреттердің әрқайсысы үшін прогрессивті сапа деңгейлері белгіленді. Ең жоғары қадам VS барлық алдыңғы қадамдарға (біріншіден басқа) сәйкес келетінін білдіреді (3-қадам 2-қадамның критерийлеріне сәйкес келетінін білдіреді; 5-қадам 4-қадамның және барлық алдыңғылардың критерийлеріне сәйкес келуін білдіреді және т.б.).

Бұл бағалау еліміздің ветеринария қызметінің бастамасымен 5 жыл сайын ерікті негізде жүргізіледі.

Осылайша, халықаралық сарапшылар ветеринария мамандарын дайындайтын жоғары немесе орта оқу орындарында студенттердің ветеринариялық маман біліктілігіне дейін білім алуынан бастап, ветеринариялық қызметтің тиімділігін бағалаудың 47 көрсеткіші бойынша жан-жақты ұсыныстар әзірлеп, жан-жақты ұсыныстар берді (Қосымша 1).

Осы жұмыстың нәтижесі бойынша (PVS талдау), тәуелсіз шетелдік сарапшылар 2011-2017 жылдардағы ветеринариялық қызметті жаңғырту нәтижелерін жоғары бағалады. Осылайша, бағаланған 47 лауазымның ішінде: 14 критерий бойынша лауазымдар жақсартылды (бұлар: эпидемиологиялық бақылау және қадағалау, зертханалық қызмет, ауру ошақтарын жою тиімділігі, ведомствоаралық өзара іс-қимыл және т.б.); 30 - бірдей жоғары өнімділікті қалдырды; 3 – мамандарды даярлау, персонал тұрақтылығы, жануарларға адамгершілікпен қарау тұрғысынан облыстарды дамыту бойынша ұсыныстар алынды).

Түркияның ветеринарлық қызметінің тиімділігін бағалау

2017 жылдың 3 наурызы мен 17 наурызы аралығында халықаралық сарапшылар ветеринариялық қызметіне баға берді. Бағаланған 47 лауазымның: 33 критерий бойынша бұрынғы лауазымдар жақсартылды; 13 бойынша – бағалаулар сақталды, 1 бойынша – жағдайын нашарлатты, олар бойынша одан әрі жетілдіру бойынша тиісті ұсыныстар берілді (ветеринария саласындағы уәкілетті органның өкілеттіктері).

Тәжікстанның ветеринариялық қызметінің тиімділігін бағалау

2017 жылдың 13-24 қарашасы аралығында халықаралық сарапшылар ветеринариялық қызметіне баға берді. Бағаланған 47 тармақтың: 12-сі бұрынғы лауазымдарын жақсартты (сыртқы үйлестіру, ресурстар мен

операцияларды басқару, ұлттық зертханалық инфрақұрылымның жарамдылығы, карантиндік және шекаралық қауіпсіздік, союға дейінгі және кейінгі тексеру, мал азығын сақтау, жинау, өңдеу және тарату инспекциясы), жануарлардан алынатын өнімдердің сәйкестендіру және қадағалануы, жануарлардың әл-ауқаты, ветеринария саласындағы уәкілетті органның өкілеттіктері, соңғы рет 2009 жылы бағаланған; 26 үшін – ұпайлар сақталды; 6-ға - одан әрі жетілдіру бойынша тиісті ұсынымдар берілген лауазымдар нашарлады (ветеринарлардың кәсіби құзыреттілігі, техникалық тәуелсіздік, құрылымдардың тұрақтылығы және саясаттың тұрақтылығы, ішкі үйлестіру (бағыну), ресми өкілдік, бөлімшелендіру).

Қырғыз Республикасының ветеринариялық қызметінің тиімділігін бағалау

2016 жылдың 1-12 ақпаны аралығында халықаралық сарапшылар ветеринариялық қызметіне баға берді. Бағаланған 47 лауазымның: 6-ы бұрынғы лауазымын жақсартты, алдыңғы бағалау 2009 жылы өтті; 14 – ұпайларды сақтап қалды; 27-і бойынша – нашарлаған позициялар, олар бойынша одан әрі жетілдіру бойынша тиісті ұсыныстар берілді. Осы елдердегі ХЭБ халықаралық сарапшылары PVS жүргізген бағалау нәтижелері Қосымшаларда көрсетілген [44].

Сонымен бірге, Смоленск облысының әкімшілігі ветеринариялық-профилактикалық іс-шараларды ұйымдастыруды жақсарту, халықты ветеринариялық-санитариялық мал шаруашылығы өнімдерімен қамтамасыз ету мақсатында осы салада ветеринариялық қызметті басқару жүйесін жетілдіру туралы қаулы қабылдады. облысы (2006 жылғы 20 мамырдағы N 187). Осы құжатқа сәйкес ауыл шаруашылығы және азық-түлік департаментінің таратылған ветеринария бөлімінің базасында Смоленск облысы әкімшілігінің Мемлекеттік ветеринариялық инспекциясымен жаңа ветеринария бөлімін құру және облыстық және аудандық мемлекеттік мекемелер, сонымен қатар жоғарыда аталған бөлімнің құрылымы, Ережесі және штаттық кестесі [45].

Қарастыруға тиісті тағы бір құжат - Мемлекеттік инспекцияның 2016 жылғы 3 маусымдағы № 9 бұйрығымен бекітілген Ненец автономиялық округі мемлекеттік мекемесінің, оның басшысы мен қызметкерлерінің қызметін бағалау көрсеткіштері. Ненец автономиялық округінің ветеринариясына арналған. Мұнда маңызды факторлар қарастырылған: ұйымдарды ғимараттармен қамтамасыз ету, қызметтерді (жұмыстарды) көрсету үшін штаттық кесте және қолданыстағы ережелерге сәйкестік. Бағалау 16 көрсеткіш пен 16 критерийден тұратын үш негізгі блок бойынша жүргізіліп, «қанағаттанарлық» және «қанағаттанарлықсыз» деген баға берілді [46].

Осылайша, тиімділікті бағалау ветеринариялық қызметке кәсіптік оқытудың құзыреттілік деңгейін, ветеринария саласындағы мамандардың еңбекақысын арттыру мақсатында белгілі бір шешімдер қабылдауға, сондай-ақ тиісті талаптар бойынша туындаған кемшіліктерді анықтауға және жоюға көмектеседі. Сондай-ақ, бағалау өңірлерге алынған нәтижелер бойынша өз

ресурстарын (адами, қаржылық, материалдық және т.б.) ветеринариялық-санитариялық қауіпсіздікті жақсартуға және дамытуға бағыттауға мүмкіндік береді. Жоғарыда аталған шаралардың барлығы, ең алдымен, аумақты аурулардың енуінен және таралуынан сақтауға, тұрақты эпизоотиялық жағдайды қамтамасыз етуге, халықтың әл-ауқатын жануарларға да, адамдарға да тән аурулардан сақтауға және қауіпсіздігі жағынан жоғары сапалы мал өнімдерін өндіру.

Ресей тәжірибесі

Тиісті шараларды уақтылы және барабар қабылдау мақсатында мониторингтің, талдаудың, тәуекелдерді басқарудың ғылыми негізделген жүйесін құрудың бір мысалы ретінде тамақ шикізаты мен азық-түлік өнімдерін өндіруде нормативтік құқықтық негізде әзірлеу және қолдану болуы мүмкін. тәуекелдерді талдау жүйесі және ISO-14070 немесе ISO-22000 стандарттарына сәйкес маңызды НАССР нүктелерін бақылау.

ЕАЭО-ның техникалық регламенттері азық-түлік шикізаты мен жануарлардан алынатын тамақ өнімдерінің өндірісі мен айналымын да ХАССП жүйесін қолдану негізінде қарастырады [6].

Халықаралық сауданың маңызды шарты азық-түлік нарығының операторлары өз қызметінде осы стандарттардың ережелерін қолданбаса, оның қатысушылары бола алмайды [1].

Жануарлар мен жануарлардан алынатын өнімдердің халықаралық саудасында ветеринариялық қызметте мониторинг, талдау, тәуекелдерді басқару мәселелері бойынша ХЭБ тиісті ұсынымдар әзірледі. ХЭБ Жануарлар денсаулығы кодексінде (1 том, 2.1 Импорттық тәуекелді талдау) былай делінген: «Импорттық тәуекелді талдаудың негізгі мақсаты импорттаушы елдерді жануарларды, малдарды импорттаумен байланысты ауру қаупін бағалаудың объективті және дұрыс әдісімен жабдықтау болып табылады. өнімдер, генетикалық материал, жем, биологиялық өнімдер және патологиялық материал. Экспорттаушы ел қандай жағдайларда импорттауға болатынын және қандай жағдайда одан бас тартуға болатынын білуі үшін талдау ашық болуы керек».

Осы мақсатқа жету үшін ХЭБ осы бағытта ХЭБ мүше елдерінің ветеринариялық қызметтеріне Жануарлар денсаулығы кодексінің осы тарауында көрсетілген схемаға сәйкес іс-шараларды жүргізуді ұсынады. Бұл жүйеде қауіп-қатерді анықтаудан бастап тәуекелдерді басқару шараларына дейін экспорттық-импорттық операцияларды жүзеге асыруға мүдделі тұлғалардың барлығын тәуекел туралы хабардар етуді көздейтін қызметтің ашықтығына үлкен мән беріледі.

Қолда бар әдебиет деректерін талдау, сондай-ақ Еуропалық оқу-кеңес беру орталығы (Санкт-Петербург, 2015 ж. қыркүйек) өткізген «Ветеринария және азық-түліктегі тәуекелді бағалау. Бақылау-қадағалау функцияларын тәуекелге негізделген модельге көшу перспективасы» ветеринариялық қызметтегі тәуекелдерді бақылау, талдау және басқару жүйесін ғылыми әзірлеу және елде енгізу қажеттілігін көрсетеді, ол нормативтік-құқықтық базаны, білім беруді қамтиды. және ұсынымдық әдебиеттер, ветеринария

мамандарын даярлау және қайта даярлау курстары, қызмет көрсету және басқа да бірқатар бағыттар.

Семинар-тренингте Россельхознадзор, Жануарлар денсаулығының федералдық орталығы (FSBI ARRIAN, Владимир) мамандарының сөйлеген сөздері мен баяндамаларында, Азық-түлік қауіпін бағалау және ветеринария ұлттық институтының (Вильнюс) директоры, ветеринария ғылымдарының докторы Гедиминас Придоткас, ветеринариялық қызметте мониторинг, талдау және тәуекелдерді басқару жүйесінің маңыздылығы. Россельхознадзор тәуекелдерді талдау негізінде Ресей Федерациясында ветеринариялық және фитосанитарлық қадағалау мен бақылаудың кешенді жүйесін жүзеге асыратын Тәуекелдерді талдау орталығын құрды.

ОӘК қолдану саласы мына мәселелер бойынша мәселелерді шешуді қамтиды:

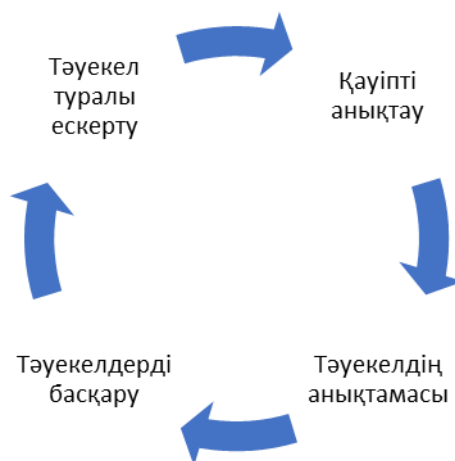
– деректерді жылдам жинауға, бастапқы талдауға және алмасуға, сондай-ақ ветеринариялық тәуекелдерді бағалауға мүмкіндік беретін ақпараттық-талдамалық жүйелерді әзірлеу және енгізу;

– Ресей Федерациясының аумағында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету шеңберінде тамақ өнімдерінің мониторингі жүйесінің жұмысын жетілдіру;

– Ресей Федерациясының аумағында Россельхознадзор бақылайтын жеткізілетін өнімдердің қауіпсіздік деңгейін арттыруға бағытталған санитарлық және фитосанитарлық шараларды уақтылы қабылдауға мүмкіндік беретін экономикалық-құқықтық қорытындыларды, ұсынымдар мен талдамалық ақпаратты дайындау;

– шетелдік бақылау жүйесіне жүргізілген тексерулердің немесе аудиттердің нәтижелерін ескере отырып, тарифтік емес реттеу шараларын жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу, тәуекелдерді бағалау және шет мемлекеттердің оң тәжірибесін және экспорттық саясатты талдау негізінде мұндай шараларды ғылыми негіздеу.

2-суретте ХЭБ ұсынған тәуекелді талдаудың негізгі компоненттері көрсетілген.

2–сурет. Тәуекелді талдаудың төрт компоненті

Ветеринариялық және фитосанитарлық тәуекелдерді бағалау кезінде берілген өңірлер, елдер және өнім түрлері бойынша тәуекелдерді талдау бойынша кешенді қорытындылар жасау үшін мамандандырылған мекемелер арасында ынтымақтастық және ақпарат алмасу жүзеге асырылады. Сондай мамандандырылған институттардың бірі – Ақпараттық-талдау орталығы құрылған ARRIAN (Владимир) федералдық мемлекеттік бюджеттік мекемесі. Орталық мамандары ғылыми негізде Ресей Федерациясындағы және шетелдегі жануарлардың аса қауіпті және әлеуметтік/экономикалық маңызы бар аурулары бойынша эпизоотиялық жағдайды бақылайды және талдайды, қауіптерді бағалайды, олардың таратқыштарын белгілейді, эпизоотиялық жағдайдың дамуын болжайды.

Литва Республикасының Азық-түлік және ветеринариялық тәуекелдерді бағалау ұлттық институты азық-түлік пен жануарлардың денсаулығына қауіпті ғылыми сәйкестендіруді және сипаттауды жүзеге асырады, өзара әрекеттесуді бағалайды және қауіптің пайда болу қаупін сипаттайды, тәуекелдерді басқару, ресми бақылау (қадағалау) бойынша құқықтық актілерді әзірлейді және кадрларды оқыту. Институт қызметінің саласына оның қызметінің нәтижелері туралы халықты ақпаратпен қамтамасыз ету, сондай-ақ азық-түлік өнімдерін тұтынушылар мен азық-түлік нарығының операторларын ақпараттандыру, қауіп туралы ғылыми ақпарат беру, ғылыми-техникалық көмек көрсету, осы саладағы мемлекеттік саясатты іске асыру кіреді.

Институт өз функцияларын орындау кезінде Литва Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігінің, Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің, Әділет министрлігінің, Денсаулық сақтау министрлігінің, Сыртқы істер министрлігінің, Қаржы министрлігінің, Ішкі істер министрлігінің тиісті қызметтерімен өзара іс-қимыл жасайды. Зертханалық және сынақ жұмыстарымен қатар институт тек 2012-2014 жылдары ғана 200-ден астам ғылыми пікірлер мен тәуекелдерді бағалауды ұсынды, 2008 жылдан бері 40-тан астам ғылыми мақалалар жарияланды, 2014 жылы 5500-ден астам кәсіпорынға қызмет көрсетілді. Мұнда жыл сайын үшінші елдерден 100-ге жуық маман білім алады, институтқа Литва мен шет елдерден 50-ден астам делегация келеді. Институттың ғылыми қызметінің мақсаты ынтымақтастық, дамыту және ғылыми зерттеулердің халықаралық саласына интеграциялау, қызметкерлердің кәсіби біліктілігін арттыру, азық-түлік және ветеринариялық қауіпсіздік жүйесінде ғылыми білімдерді қолдану болып табылады.

Сонымен, ветеринариялық қызметтің ұйымдық-экономикалық бизнес үдерістер негіздерін зерттеу бойынша әдебиеттерге шолу жасау бізге осы саланың табысты жұмыс істеуі мен дамуы үшін маңызды болып табылатын бірқатар негізгі аспектілерді ашты. Атап айтқанда, келесі тармақтарды атап өткен жөн:

- Мемлекеттің рөлі: Мемлекеттік реттеу және бақылау ветеринариялық қызметтің тиімділігін анықтайтын негізгі факторлардың бірі

болып табылады. Заңнама, стандарттар мен ережелер сапаны қамтамасыз ету және жануарлардың денсаулығын сақтау үшін қажетті негізді қамтамасыз етеді.

- Қаржыландыру: Ветеринариялық қызметтердің әртүрлі деңгейлері арасында тиісті қаржыландыру және ресурстарды бөлу олардың функцияларын табысты орындау үшін маңызды болып табылады. Бұл білім беру бағдарламаларын, зерттеулерді, инфрақұрылымды және басқа аспектілерді қаржыландыруды қамтиды.

- Білім беру және оқыту: Жоғары білікті мамандар тиімді ветеринариялық қызметтің негізі болып табылады. Ветеринариялық мамандарға сапалы білім беру, оқыту және кәсіби дамуды қамтамасыз ету осы саладағы кәсібилік пен құзыретті сақтау үшін маңызды.

- Инновациялар мен технологиялар: Ветеринариялық тәжірибеге жаңа технологиялар мен инновациялық тәсілдерді енгізу қызмет көрсету сапасын арттыруға, шығындарды азайтуға және жануарларды емдеу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл жаңа вакциналарды, диагностикалық құралдарды, емдеу әдістерін және басқа технологияларды жасауды қамтиды.

- Халықаралық ынтымақтастық: Жаһандану және трансшекаралық жануарлар ауруларының таралуы жағдайында елдер мен халықаралық ұйымдар арасындағы ынтымақтастық іс-әрекеттерді үйлестіру, ақпарат пен ресурстармен алмасу, ветеринария саласындағы бірлескен стратегиялар мен бағдарламаларды әзірлеу үшін маңызды.

Ветеринариялық қызметтің тиімділігін бағалауды жақсартудың әдіснамалық тәсілдері туралы әдебиеттерге шолу осы саланың тиімділігіне әсер ететін факторлардың кең ауқымын ескеретін кешенді, көп өлшемді бағалау әдістерін әзірлеу және енгізу қажеттілігін көрсетті. Атап айтқанда, бұл келесі бағыттарды қамтиды:

- Интегралды көрсеткіштерді әзірлеу: Ветеринариялық қызмет қызметінің әртүрлі аспектілерін қамтуға болатын объективті, өлшенетін және салыстырмалы көрсеткіштерді құру, мысалы, жануарлардың аурушандығы, өлім-жітім, денсаулықты қалпына келтіру, емдеу және алдын алу шығындары және т.б.

- Бенчмаркингті қолдану: Әртүрлі аймақтардағы, елдердегі немесе әртүрлі ұйымдар арасындағы ветеринариялық қызметтің қызметін талдау үшін салыстырмалы әдістерді қолдану, ол озық тәжірибелерді анықтауға және жақсартудың ықтимал бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

- Экономикалық ойлар: Ең ұтымды және тиімді стратегиялар мен тактикаларды анықтау үшін ветеринариялық араласуларға байланысты шығындар мен пайдаларды бағалаңыз, оның ішінде шығындар-пайда есептеулері және жалпы экономикалық әсерді бағалау.

- Жүйелі тәсілді жүзеге асыру: Ветеринариялық қызметтің әр түрлі элементтері, оның ішінде мемлекеттік және жеке құрылымдар, қаржылық және технологиялық ресурстар, оқу және ғылыми мекемелер және т.б. арасындағы байланыстар мен өзара әрекеттестіктерді талдау, бұл

ветеринариялық қызметтің сапасын жақсартудың оңтайлы жолдарын анықтауға мүмкіндік береді.

- Әлеуметтік және экологиялық факторларды қарастыру: Жануарлардың денсаулығы мен әл-ауқатын сақтаудың, биоәртүрлілікті сақтаудың және қоршаған ортаға теріс әсердің алдын алудың маңыздылығын ескере отырып, ветеринариялық қызметтің тиімділігін бағалауды таза экономикалық аспектілерден тыс кеңейту.

Зерттеу әдістері

Бұл зерттеуде біз ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігін арттыруды мақсат етіп отырмыз. Ол үшін талдаудың келесі әдістерін қолданамыз: ғылыми әдебиеттерді талдау, статистикалық мәліметтер, SWOT талдау, PEST талдау және басқа елдердің тәжірибесін талдау. Бұл бөлімде зерттеу мақсаттарына жету үшін қолданылатын әдістер берілген.

Ғылыми әдебиетті талдау

Зерттеудің теориялық негізін қалыптастыру үшін біз ғылыми әдебиеттерді талдаймыз. Біз PubMed, Scopus, Web of Science, RSCI және т.б. сияқты дерекқорларды пайдалана отырып, отандық және шетелдік көздерді қарастырамыз. Негізгі назар саладағы соңғы тенденциялар мен өзгерістерді көрсететін соңғы 10 жылда жарияланған мақалаларға аударылады.

Статистикалық мәліметтерді талдау

Статистикалық деректерді талдау ветеринария саласының ағымдағы жай-күйі мен даму тенденцияларын бағалау үшін пайдаланылатын болады. Біз әртүрлі статистикалық агенттіктер мен Росстат, Евростат, Дүниежүзілік банк, Халықаралық ветеринария институты және т.б. сияқты зерттеу орталықтары ұсынған мәліметтерді талдаймыз. Клиенттер саны, көрсетілетін қызметтердің көлемі, кәсіпорындардың кірістері мен шығыстары сияқты ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігін көрсететін көрсеткіштерді талдауға ерекше назар аударылатын болады.

SWOT талдау

Ветеринариялық бизнеспен байланысты күшті, әлсіз жақтарды, мүмкіндіктер мен қауіптерді анықтау үшін SWOT талдауы жүргізіледі. Бұл құрал бизнес-процестердің тиімділігіне әсер ететін факторларды анықтауға және олардың қайсысы тиімділікті арттыру үшін негізгі болып табылатынын анықтауға мүмкіндік береді. SWOT талдауы ғылыми әдебиеттер мен статистикалық деректерді талдау нәтижесінде алынған ақпаратқа, сондай-ақ сауалнамалар мен ветеринария және менеджмент саласындағы сарапшылармен сұхбаттар арқылы жиналған деректерге негізделетін болады.

PEST талдауы

Сыртқы ортаны бағалау және ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігіне саяси, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық факторлардың ықтимал әсерін анықтау үшін PEST талдауы жүргізіледі. Бұл сала мен кәсіпорындардың дамуына әсер етуі мүмкін сыртқы өзгерістер мен

тенденцияларды ескереді, сондай-ақ бейімделу мен өсу мүмкіндіктерін анықтайды. Осы талдау шеңберінде заңнамалық база, экономикалық жағдай, әлеуметтік тенденциялар мен технологиялық инновациялар сияқты аспектілер қарастырылады.

Басқа елдердің тәжірибесін талдау

Басқа елдердің тәжірибесін зерттеу ресейлік ветеринариялық кәсіпорындарда бейімделуге және енгізуге болатын табысты тәжірибелер мен басқару принциптерін анықтайды. Біз АҚШ, Еуропалық Одақ елдері, Канада, Австралия және т.б. сияқты ветеринария саласы дамыған елдердің тәжірибесін талдаймыз. Талдау барысында ұйымдық құрылым, қаржылық механизмдер, адам ресурстары, технологиялық жабдықтар мен сапа сияқты әртүрлі аспектілер қарастырылады. басқару әдістері.

Жоғарыда аталған барлық талдауларды жүргізгеннен кейін ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігіне әсер ететін негізгі факторларды анықтау және осы процестерді жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін нәтижелер синтезделеді. Ұсынымдар жаңа технологияларды енгізуді, ұйымдық құрылымды оңтайландыруды, жаңа қызметтерді дамытуды, персоналды дамытуды және басқа да шараларды қамтуы мүмкін.

Қорытындылай келе, бұл зерттеудің әдістемесі ғылыми әдебиеттерді, статистикалық деректерді, SWOT талдауды, PEST талдауын және басқа елдердің тәжірибесін талдауды қамтитын кешенді тәсілге негізделген. Бұл ветеринария саласының қазіргі жай-күйі мен даму перспективаларының жан-жақты көрінісін беруге, сондай-ақ бизнес-процестердің тиімділігіне әсер ететін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу ветеринариялық кәсіпорындардың алдында тұрған бірқатар қиындықтар мен мүмкіндіктерді анықтайды және оларды шешу және олардың өсу әлеуетін жүзеге асыру бойынша нақты ұсыныстар тізімін ұсынады. Осылайша, осы зерттеу нәтижелерін ветеринария саласын дамыту стратегиясын әзірлеу және ветеринариялық кәсіпорындардың нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін пайдалануға болады.

Зерттеудің негізгі кезеңдері мыналарды қамтиды:

1. Зерттеудің мақсаты мен міндеттерін анықтау.
2. Ғылыми әдебиеттер мен статистикалық мәліметтерді жинау және талдау.
3. Бизнес-процестердің тиімділігіне әсер ететін негізгі ішкі және сыртқы факторларды анықтау үшін SWOT-талдау және PEST-талдау жүргізу.
4. Табысты тәжірибелер мен басқару принциптерін анықтау үшін басқа елдердің тәжірибесін талдау.
5. Алынған нәтижелерді синтездеу және ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстарды әзірлеу.
6. Қорытынды есепті дайындау және зерттеу нәтижелерін мүдделі тараптарға ұсыну.

Осылайша, ұсынылған зерттеу әдістемесі ветеринария саласындағы жағдайды кешенді зерттеуге, негізгі проблемалар мен даму мүмкіндіктерін анықтауға, бизнес-процестердің тиімділігін арттыру бойынша бірқатар нақты

ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде ветеринариялық кәсіпорындардың және жалпы саланың ұзақ мерзімді өсуі мен дамуына қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді.

Талдау және зерттеу нәтижелері

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы №522 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасына сәйкес, практикада мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің тізіліміне кіретін 698 көрсетілетін қызметтің 10%-ы ғана іс жүзінде сұранысқа ие екені айтылған.

Сонымен қатар, осыған байланысты мемлекеттік басқарудың сервистік моделіне көшуде мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді қалыптастыру тәсілдерін қайта ойластыруды болжайды.

Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер тізіліміне сәйкес ветеринария саласында көрсететін 12 мемлекеттік қызмет түрі бекітілген.

Олардың ішінде, 4 мемлекеттік қызмет «БАБЖ» веб-порталы арқылы, 8 – балама мүмкіндігінсіз көрсетілетін қызметті берушінің кеңсесі арқылы көрсетіледі.

Комитет 4 мемлекеттік қызмет, облыстық/қалалық инспекциялар 3 мемлекеттік қызмет, ведомствалық бағынысты ұйымдар 3 мемлекеттік қызмет, ЖАО 2 мемлекеттік қызмет көрсетеді.

ЖАО ақпараты бойынша 2021 жылмен салыстырғанда ветеринариялық мамандардың жалақысы республика бойынша орташа есеппен 50,3%-ға өсті. Сонымен қатар, 2023 жылдан бастап I және II патогендік топтардың патогенді биологиялық агенттерімен жұмыс істегені үшін ветеринариялық мамандарға еңбекақы төлеуге 35% және 50% қосымша төлемдер және кемінде екі лауазымдық жалақы мөлшерінде сауықтыру жәрдемақысы төленетін болады.

Болашақта ветеринария саласы қызметкерлерінің жалақысын арттыру мәселелері жол картасында көзделген шаралар шеңберінде іске асырылатын болады.

АШЖБ мобильді қосымшасын енгізу бойынша

Батыс Қазақстан облысында 2022 жылдың 26 қазанынан бастап пилоттық жоба іске қосылды. Ол үшін Батыс Қазақстан облысының ветеринарлық дәрігерлеріне пилоттық жоба аясында 50 планшет таратылды. Пилоттық жоба ағымдағы жылдың 25 қарашасына дейін жалғасады.

Ақпараттық жүйелерді талдау бойынша

АӨК саласында цифрландыруды үйлестіру мақсатында осы бағыттағы цифрлық шешімдерге мониторинг жүргізіледі. Бірінші кезеңде Министрліктің ведомстволық бағынысты ұйымдарында ақпараттық жүйелер мониторингінің алдын ала нәтижелері бар.

Министрліктің ведомстволық бағынысты ұйымдарының ақпараттық жүйелерін мониторингтеу тәжірибесі АӨК саласындағы жергілікті атқарушы органдардың ақпараттық жүйелеріне де таратылатын болады.

Министрліктің ведомстволық бағынысты ұйымдарының, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдардың ақпараттық жүйелер мониторингінің қорытындыларын мүдделі мемлекеттік органдарды тарта отырып, қорытындылау және тиісті жоспар жасау жоспарлануда.

Министрлік Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросымен бірлесіп, «Ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімі» ақпараттық жүйесінің «Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру» ақпараттық жүйесімен өзара іс – қимылын жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын (*бұдан әрі - Жоспар*) бекітті, онда мемлекеттік органдардың басқа да ақпараттық жүйелерімен интеграция жүргізу жөніндегі бірқатар іс-шаралар сондай-ақ «Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру» (*бұдан әрі – АЖБ*) ақпараттық жүйесіндегі кемшіліктерді жою көзделген.

Жоспарды орындау шеңберінде АЖБ АЖ-ны ЗТ МДБ-мен, заңды тұлғалар, филиалдар, өкілдіктер және дара кәсіпкерлік субъектілері бойынша БСН сәйкестендіру бөлігінде, ЖТ МДБ-мен жеке тұлғалар бойынша ЖСН сәйкестендіру бөлігінде интеграциялау іске асырылды. «АЖБ» АЖ функционалы жаңа иеленуші құрылған кезде бірліктердің түрлері бойынша кодтауды қою міндеттілігі бөлігінде пысықталды. Сондай-ақ «АЖБ» АЖ НАА (анықтамалықтар) түсірілді, АЖБ АЖ және ҰСБ АЖ нормативтік-анықтамалық ақпаратты (анықтамалықтар) салыстыру (синхрондау), біркелкілікке келтіру бойынша жұмыс жүргізілді. «АЖБ» АЖ ДБ-да ауыл шаруашылығы жануарларының қозғалысы мен айналымы бойынша арифметикалық-логикалық бақылау және ауыл шаруашылығы жануарларын тіркеу жануарлар қозғалысының логикасына сәйкес жүзеге асырылатын кезеңнің соңында жануарлардың болуы бойынша теріс мәндерге жол бермеу белгіленді.

Қазіргі уақытта жеке кәсіпкерлік нысанында жеке кәсіпкерлік субъектілерінің, оның ішінде шаруа немесе фермер қожалықтарының ЖСН сәйкестендіру бөлігінде ҚР ҚМ МКК АЖ-мен АШЖБ АЖ-мен интеграциялау бойынша жұмыс жүргізілуде.

Реформалау шеңберінде жануарларды, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізатты «фермадан үстелге дейін» қадағалауды қамтамасыз ететін қолда бар ақпараттық жүйелерді жаңғырту (интеграциялау) жұмыстары жүргізілуде. Бүгінгі күні бұл жүйелер әзірленіп, ақпараттық бизнес-жүйелерге (әзірленген бизнес-жүйе қоса беріледі) енгізілген, олар жануарларды, жануарлардан алынатын өнім мен шикізатты әкелуді (импортты) және шығаруды (экспортты), сондай-ақ олармен байланысты орау, буып-түю, таңбалау, сақтау және тасымалдау, кәдеге жарату және жою процестерін қоса алғанда оларды дайындаудың (жасаудың), өндірудің (дайындаудың), айналымның (процестердің, кезенің), өткізудің (сату немесе

жеткізу) барлық процестерінде (кезеңде) жануарларды есепке алуды, орнын ауыстыруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Көрсетілген процестерге *Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендірудің ақпараттық жүйесі* (бұдан әрі – АЖБ АЖ), ББАЖ АЖ, АЖБ АЖ «VetLab» модулі тартылады және мемлекеттік органдардың АЖ-мен өзара іс-қимыл бойынша интеграцияланатын болады.

Сондай-ақ, ветеринариялық құжаттарды беру кезінде жүйеде ветеринариялық дәрігерлер мен инспекторлар жүргізетін бақылау іс-шараларын (сою алдындағы тексеру, жете тексеру, құжаттамалық, физикалық және зертханалық бақылау) тіркеу, олардың геопозициясы (орналасқан жері), тексеру актілерін жасау көзделген.

Жол картасы шеңберінде 2022-2024 жылдарға АЖБ АЖ жаңа модулін әзірлеу, ББАЖ АЖ жаңғырту бойынша жұмыстарды орындау жоспарланған.

«Совкомтрэйд» ЖШС 2022 жылдың 20 қарашасынан бастап «Ветеринариялық қауіпсіздік» БАБЖ АЖ жаңартылған модулін іске қосуды жоспарлап отыр.

Бұл модуль жоғарыда көрсетілген мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілерін қадағалау мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

АЖБ АЖ жүйесінде ауыл шаруашылығы жануарларын сою, өткізу кезінде олардың бірдейлендіру нөмірлері өшірілетін болады.

ББАЖ АЖ жүйесі бойынша ветеринариялық құжаттың тиісті мақсаттары бойынша ветеринариялық анықтамалар мен сертификаттар (жануарлардың, мал шаруашылығы өнімдерінің, жануарлардан алынатын шикізаттың импорты және/немесе экспорты) жойылады.

«Агроөнеркәсіптік кешендегі экономикалық саясаттың талдау орталығы» ЖШС АЖБ АЖ сүйемелдеу және дамыту жөніндегі жұмыс жоспарына сәйкес 2023 жылы «ветеринариялық-санитариялық сараптама» жаңа модулін іске қосуды жоспарлап отыр.

Бұл модуль мал сою пункттері мен алаңдарында жануарларды сою басқармасының жаңа архитектурасын іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді.

Осы модуль бойынша АЖБ АЖ-ға базарлардағы сою объектілері мен ветеринариялық-санитариялық сараптама зертханаларында функционалдық-ветеринариялық-санитариялық сараптама енгізу жоспарлануда, осылайша сою пунктінен мал шаруашылығы өнімдерін өткізу пунктіне дейін қадағалау жүзеге асырылатын болады.

Ауыл шаруашылығы жануарларын сою бизнес-процесінің автоматтандырылған жаңа модулінің схемасы мынадай процестерден тұрады: мал сою пунктінде малды сою, ішкі сауда объектісінде ұшаны қабылдау және санитариялық сою, сондай-ақ мынадай міндеттерді көздейді: жануарларды союға қабылдау, ветеринариялық-санитариялық сараптама актісін беру, ішкі сауда объектілеріне ет қабылдау, ұшалардың тізілімін енгізу, QR-кодты іске асыру.

Осылайша, мал сою пункттерінде, ет өңдеу кәсіпорындарында, сондай-ақ ішкі сауда объектілерінде ветеринариялық-санитариялық сараптама

нәтижелері бойынша сараптама актісін (сынақ хаттамасын) беру процесін автоматтандыра отырып, «Ветеринариялық санитариялық сараптама» функционалы жануардың өмірлік циклін көрсету үшін QR-кодты іске асыруды ескере отырып, жеке аулаларда мал сою бойынша бұзушылықтарды жоюға мүмкіндік береді.

Кейбір заңнамалық актілерге («Ветеринария туралы», «Мемлекеттік мүлік туралы», «Мемлекеттік сатып алу туралы» ҚРЗ және т. б.) ветеринария мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша түзетулер мен ұсыныстар әзірлеу және қалыптастыру:

- орталық пен өңірлер арасындағы функциялар мен өкілеттіктердің аражігін ажырату (*орталық атқарушы органның қарамағынан жергілікті атқарушы органдардың қарамағына ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіруді жүргізуге арналған бұйымдар (құралдар) мен атрибуттарды және қан сынамасын алу жүйелерін мемлекеттік сатып алуды беру*); жергілікті атқарушы органдардың қарамағынан орталық атқарушы органның қарамағына беру (*эпизоотия ошақтарын зерттеп-қарауды жүргізу; эпизоотия ошақтарын зерттеп-қарауды жүргізу; эпизоотия ошақтарын Эпизоотологиялық зерттеп-қарау актісі; аумақты аймақтарға бөлу туралы шешім шығару; карантин мен шектеу іс-шараларын белгілеу және/немесе алып тастау туралы шешім қабылдау; жануарлардан алынатын өнім мен шикізаттың ветеринариялық-санитариялық сараптамасын лицензиялау; ветеринария саласындағы кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырудың басталғаны немесе тоқтатылғаны туралы Жеке және заңды тұлғалардан хабарламалар қабылдау*); облыстардың жергілікті атқарушы органдарының қарамағынан облыстық маңызы бар қалалардың, аудандардың, аудандық маңызы бар қалалар, кент, ауыл, ауылдық округтің жергілікті атқарушы органдарының қарамағына беру (*мал қорымдарын (биотермиялық шұңқырларды), мемлекеттік сою алаңдарын (ауыл шаруашылығы жануарларын сою алаңдарын) салуды, реконструкциялауды ұйымдастыру және оларды күтіп-ұстауды қамтамасыз ету*)).

- жергілікті атқарушы органдар құрған мемлекеттік ветеринариялық ұйымдарға тән емес функцияларды алып тастау (*ауыл шаруашылығы жануарларын қолдан ұрықтандыру бойынша қызметтер көрсету; жануарларды аулау, уақытша ұстау және жансыздандыру*);

- жергілікті атқарушы органдар құрған мемлекеттік ветеринариялық ұйымдарға ветеринариялық дәрігерлердің жеке және заңды тұлғаларға ветеринариялық іс-шараларды орындау жөнінде хабарламалар және/немесе ұсынымдар беруі бойынша қосымша функциялар беру.

- кадрлар даярлау және жалақыны көтеру, ветеринария мамандарының мәртебесін көтеру;

- ветеринария саласындағы басқа да мәселелер (*ЕАЭО құжаттарына сәйкес келтіру, редакциялық түзетулер және т.б.*).

9 облыста пилоттық режимде электрондық форматтағы растаушы құжаттарды және өзгертулер тарихын сақтай отырып, ЭЦҚ кілтімен қол қоя

отырып, тікелей аудандық ветеринариялық дәрігерлер жүзеге асыратын АШЖБ дерекқорындағы мәліметтерге түзетулер (өзгерістер) жүргізу функционалы сынақтан өтті. Бұл шара сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін жоюға бағытталған. Бүгінгі күні Министрліктің Ветеринариялық бақылау және қадағалау комитеті Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру дерекқорын қалыптастыру және жүргізу қағидаларына (*АШМ-ның 2010 жылғы 2 маусымдағы № 367 бұйрығы*) өзгерістер енгізу жұмысын жүргізуде.

2022 жылғы 9 наурыздан бастап АШЖБ «VetLab» модулі (жануарларды диагностикалық зерттеу) іске қосылды. «VetLab» модулі ауыл шаруашылығы жануарлары ауруларының диагностикасы саласында үлгілерге зертханалық зерттеулер жүргізу, сондай-ақ олардың мониторингі бойынша ақпаратты жинауға, беруге және талдауға арналған. Электрондық форматқа толық көшу ветеринария саласындағы тиісті НҚА-ға өзгерістер енгізуді көздейді.

АШЖБ операторлары (АКЭСТО) АШЖБ базасының колл-орталығын іске асырды, оның шеңберінде операторлар пайдаланушылардан телефон байланысы арқылы келіп түсетін проблемалық мәселелерді өңдейді, бұл АШЖБ пайдаланушылардан келіп түсетін проблемалық мәселелерді жедел өңдеуге және талдау жүргізуге мүмкіндік береді.

Құлақ сырғалары әрбір облыс бойынша қажеттілік негізінде сатып алынады. Сырғаларға қажеттілікті облыс әкімдіктері алынған төлді және құлақ сырғаларының жоғалуын ескере отырып айқындайды.

АКЭСТО Министрлікпен бірлесіп жаңа автоматтандырылған бағдарламаны әзірлеу (кұру) бойынша жұмыс жүргізуде.

Жаңа автоматтандырылған бағдарламаның тармақтарының бірі бірдейлендіру атрибуттарының барлық өндірушілері мен жеткізушілерінің жүйесінде міндетті түрде тіркелу болып табылады. Бұл нарықтың барлық қатысушыларының есебін жүргізуге мүмкіндік береді. Ауылдық округтің ветеринариялық маманы күтілетін төлді бірдейлендіруді жүргізу үшін сырғаларға қажеттілік бойынша өтінім беретін болады.

Бүгінгі таңда құлақ сырғаларына қажеттілікті есептеу әдістемесін әзірлеу бойынша жұмыс жүргізілуде. Құлақ сырғаларының қажетті санын есептеу бойынша ұсыныстар үшін облыстардың ветеринария басқармаларына және аумақтық инспекцияларға хаттар жолданды. 4-тоқсанда бұйымдарға қажеттілікті есептеу әдістемесін бекіту бойынша жұмыс жүргізілетін болады.

Бүгінгі таңда Ауыл шаруашылығы жануарларының жеке нөмірлерінің эмиссиясы бойынша дерекқор сервері Министрлікте орналасқан.

АКЭСТО тарапынан процессингтік орталық платформасында жаңа бағдарлама әзірлеу (кұру) жүргізілуде. Процессингтік орталық платформасында жаңа бағдарламаны құру аяқталғаннан кейін жүйенің теңгерім ұстаушысы анықталатын болады.

АКЭСТО «Процессингтік орталық» жаңа функционалын әзірлеу бойынша жұмыс жүргізуде, ол мыналарға мүмкіндік береді:

1) АШЖБ жүйесі мен процессингтік орталықтың жаңа функционалы арасында жаңа деректер алмасуды орнату;

2) ескі процессингтік орталық жүйесінен жаңа процессингтік орталық жүйесіне барлық деректерді импорттау және дайындау, пайдаланылған және пайдаланылмаған сырғаларға аудит жүргізу;

3) болашақ төлді енгізуді және мемлекеттік өтінімдер үшін АШЖБ жүйесіне болжамды жоғалатын сырғалардың санын есепке алуды жүзеге асыру;

4) процессингтік орталық жүйесінде ЖЖН нөмірлерін генерациялауды жүзеге асыру;

5) АШЖБ ЖЖН (сырғалар) нөмірлері және процессингтік орталықтың жаңа функционалы бойынша талдауды жүзеге асыру;

6) АШЖБ-дағы жеке тапсырыстар үшін ЖЖН жаңа нөмірлерінің сұратуын өңдеуді жүзеге асыру;

7) пайдаланушыларға жасалған ЖЖН нөмірлерін жіберу функциясын жүзеге асыру.

АШЖБ мобильді қосымшасы әзірленді, онда мынадай функционалдар бар:

- ақпараттық жүйеде тіркелген пайдаланушының рөлі мен ұйымдық құрылымына байланысты пайдаланушы операцияларына қол жеткізу;

- құлақ сырғаларының штрих-кодын сканерлеуді пайдалана отырып, төлдерді тіркеу (есепке қою);

- жануарлар иелерін тіркеу;

- зертханалық зерттеулер жүргізу үшін тізімдемелерді тіркеу;

- құлақ сырғаларын ауыстыру;

- жануарды іздеу және картаны қарау.

2022 жылғы 27 қыркүйекте мобильдік қосымша Мемлекет басшысына Digital Bridge форумында таныстырылды, ол оны мақұлдады және ветеринарлардың жұмысын оңтайландыру үшін олардың жұмысына енгізуді тапсырды.

Батыс Қазақстан облысында тестілік режимде 2022 жылдың 26 қазанынан бастап АШЖБ мобильдік қосымшасы іске қосылды. 14 қарашадан бастап мобильді планшеттерде жұмыс (боевой) форматында қол жетімділік ашылды. Батыс Қазақстан облысының ветеринарлық дәрігерлеріне Пилот аясында 50 планшет берілді.

Бүгінгі таңда АШЖБ-да қолданыстағы мынадай ақпараттық жүйелермен интеграциялар бар:

«Е-статистика» АЖ, «Е-Халық» АЖ, «ББАЖ» АЖ, «МЖКААЖ» АЖ, «ААЖ» АЖ, «Qoldau» АЖ, «ЖТ/ЗТМДБ» АЖ, «Қазақстан ғарыш сапары» АЖ, «Қаржылық қолдау қоры» АЖ және «Әлеуметтік көмек» АЖ.

Жұмыстардың жоспар-графикі шеңберінде басқа мемлекеттік органдармен интеграциялау бойынша іс-шаралар жүргізілуде.

АКЭСТО АШЖБ жүйесінен нормативтік анықтамалық ақпараттарды (бұдан әрі – НАА) жүктеді. Министрліктің Ветеринариялық бақылау және қадағалау комитеті Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және

реформалар жөніндегі агенттігінің Ұлттық статистика бюросына АШЖБ-ға өзгерістер енгізу үшін оларды салыстыру және жаңа анықтамалар бойынша ұсыныстар беру үшін жүктелген НАА анықтамалықтарды жіберді. Ұлттық статистика бюросы АШЖБ базасынан жүктелген анықтамалықтардың сәйкестігі туралы позицияны ұсынды.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру құлақ сырғаларын сатып алу жолымен бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылады.

Жануарлардың иелері өз қаражаты есебінен электрондық бірдейлендіру әдістерін (чиптер, радиожилік сырғалар және т.б.) сатып алады және пайдаланады.

Реформа аясында құлақ сырғаларын сатып алуды жеке қосалқы шаруашылықтарға жататын жануарларды бірдейлендіру үшін жергілікті атқарушы органдарға беру жоспарлануда, ал бизнес субъектілеріне (ШҚ, ФҚ және т.б.) өз қаражаты есебінен бірдейлендіру құралдарын өз бетінше сатып алу және бірдейлендіруді өз бетінше жүргізу мүмкіндігі көзделеді.

Ветеринария мәселелері бойынша заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі жұмыс Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жүргізілетін болады.

Ветеринария саласында мемлекеттік қызмет көрсетудің бизнес-процестерін талдау бойынша жұмыс жүргізілді. «Ветеринариялық қауіпсіздік» модулін модификациялау бойынша жұмыс жүргізілді, атап айтқанда, жаңартылған бизнес-процестерді ескере отырып, жаңа архитектураға жаңа бағдарламалау тіліне қайта жазылды, сәтті демонстрация өткізілді, қазіргі уақытта жүйені тестілеу жүргізілуде.

Қазіргі уақытта бұл мәселе ЕЛ-мен бірлесіп пысықталуда, жаңа архитектураға көшіргеннен кейін жұмысты бастауға болады.

Интеграциялар бойынша талдау жүргізілді, интеграция өрістерінің атрибутивтік құрамы келісілді, тестілік қолжетімділік пен сұраныстар конфигурацияланды, майданға қажетті функционал көрсетіледі. Бұл жұмыстарды жаңартылған ақпараттық жүйе іске қосылғаннан кейін жүзеге асыруға болады.

Қазіргі уақытта құжаттарды электрондық форматқа көшіру мүмкіндігі бойынша талдау жүргізілуде. Бұл жұмыстар ақпараттық жүйені жаңа архитектураға көшіргеннен кейін жүзеге асырылуы мүмкін. Техникалық жұмыстардың қорытындысы бойынша қолданыстағы НҚА-ға өзгерістер енгізілетін болады.

Бұл жұмыстарды ақпараттық жүйені жаңа архитектураға санағаннан кейін жүзеге асыруға болады. Техникалық жұмыстардың қорытындысы бойынша қолданыстағы НҚА-ға өзгерістер енгізілетін болады.

Аса қауіпті ауруларға қарсы ветеринариялық препараттарға қажеттілікті есептеу әдістемесін әзірлеу үшін ЖАО өтінімдері бойынша ветеринариялық және IT-мамандардан тұратын жұмыс тобы құрылды, ол процесті автоматтандыру үшін барлық қатысушылардың бизнес-процесін модельдеуді пысықтайды.

Басқарма жүйелі негізде мемлекеттік қызметтер көрсету туралы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізеді.

Мемлекеттік қызметтер көрсету сапасын ішкі бақылау нәтижелері. Ішкі бақылау іс-шарасы өткізілген, олардың нәтижелері бойынша бұзушылықтар анықталған жоқ, сонымен қатар мемлекеттік қызметтер көрсету тәртібін айқындайтын заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерден туындайтын талаптарды сақтау бойынша ұсынымдар берілді.

Көрсетілетін қызметті алушылардың мемлекеттік қызметтер көрсету сапасына қанағаттануын арттыруға бағытталған ішкі бақылау іс-шараларын жүргізу, құқықтық түсіндіру жұмыстарын жүргізу, мемлекеттік қызметтерді электрондық түрде алу мүмкіндіктері туралы хабардар ету арқылы мемлекеттік қызметтер көрсету процесін жетілдіру.

Қазақстан Республикасындағы ветеринария жүйесінің жай-күйі

Ветеринариялық қызметтің мақсаттары мен міндеттері Жануарларды аурулардан қорғау, халық денсаулығын жануарлар мен адамға ортақ аурулардан қорғау, ветеринариялық-санитариялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, Қазақстан Республикасының аумағын басқа мемлекеттерден жануарлардың жұқпалы және экзотикалық ауруларының әкелінуінен және таралуынан қорғау болып табылады.

Біздің республикамыздың аумағында таралу қаупі жоғары жануарлардың аса қауіпті ауруларының тізбесіне аурулардың 68 түрі енгізілген, оның ішінде 45 түрі бойынша Қазақстан эпизоотиялық ахуалға ие, 23 түрі бойынша диагностика және вакцинация бойынша арнайы ветеринариялық-профилактикалық іс-шаралар жүргізіледі.

Бюджеттік сыныптамаға сәйкес бюджеттік өтінімнен 2023 жылға арналған ЖАО-да көзделген қаржыландыру сомалары кестесінің (2-қосымша) талдауы: Қостанай облысы бойынша 2022 және 2023 жылдарға арналған ветеринариялық қызметтің әртүрлі бағыттары бойынша қаражаттың бөлінуін көрсетеді. Жалпы, 2022 жылмен салыстырғанда 2023 жылы барлық сала бойынша шығыстардың артқанын көріп отырмыз.

Мал қорымдарының (биотермиялық шұңқырлардың) жұмысын қамтамасыз ету:

- 2022: 101 499,0 мың тг
  - 2023: 112 412,0 мың тг
- Айырмашылық: +10 913,0 мың тг

Ауру жануарларды санитарлық союды ұйымдастыру:

- 2022: 23 735,1 мың тг
  - 2023: 30 896,0 мың тг
- Айырмашылық: +7 160,9 мың тг

Қаңғыбас иттер мен мысықтарды аулауды және жоюды ұйымдастыру:

- 2022: 39 194,5 мың тг
  - 2023: 21 555,0 мың тг
- Айырмашылық: -17 639,5 мың тг
- Меншік иелеріне тәркіленген және жойылған ауру жануарлардың, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізаттың құнын өтеу:*
- 2022: 557.1 мың тг
  - 2023: 484,0 мың тг
- Айырмашылық: -73.1 мың тг
- Жануарлардың энзоотиялық ауруларына қарсы ветеринариялық шараларды жүргізу:*
- 2022: 179 915,2 мың тг
  - 2023: 194 309,0 мың тг
- Айырмашылығы: +14 393,8 мың тг
- Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру бойынша іс-шараларды өткізу:*
- 2022: 102 418,0 мың тг
  - 2023: 110 611,0 мың тг
- Айырмашылық: +8 193,0 мың тг
- Жануарлардың энзоотиялық ауруларының профилактикасы мен диагностикасына арналған ветеринариялық препараттарды, олардың профилактикасы мен диагностикасы жөніндегі қызметтерді, оларды сақтауды және тасымалдауды (жеткізуді) ұйымдастыру бойынша орталықтандырылған сатып алу:*
- 2022: 60 410,6 мың тг
  - 2023: 84 754,0 мың тг
- Айырмашылық: +24 343,4 мың тг
- Ветеринариялық препараттарды уақытша сақтау орындарына тасымалдау бойынша қызметтер:*
- 2022: 9903,7 мың тг
  - 2023: 10 139,0 мың тг
- Айырмашылық: +235,3 мың тг
- Барлық облыстар бойынша жалпы шығындар:*
- 2022: 1 721 041,2 мың тг
  - 2023: 2 625 307,0 мың тг
- Айырмашылығы: +904 265,8 мың тг
- Ұсынылған мәліметтерге сәйкес, қаражаттың ең көп өсімі жануарлардың энзоотиялық ауруларының профилактикасы мен диагностикасы үшін ветеринариялық препараттарды, олардың профилактикасы мен диагностикасы, оларды сақтау мен тасымалдауды ұйымдастыру бойынша қызметтерді орталықтандырылған сатып алу саласында байқалады: 2022 жылмен салыстырғанда 2023 жылы 24 343,4 мың теңгеге өсті.
- Дегенмен, қаңғыбас иттер мен мысықтарды аулауды және жоюды ұйымдастыруға жұмсалған шығын 17 639,5 мың теңгеге азайғанын айта

кеткен жөн. Тәркіленген және жойылған ауру жануарлардың, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізаттың құнын иелеріне өтеу 73,1 мың теңгеге азайды.

Осылайша, кестені талдау 2023 жылы жануарлардың энзоотиялық ауруларының алдын алу, диагностикалау және емдеуді жақсартуға, сондай-ақ ветеринариялық іс-шараларға және ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіруге баса назар аударылғанын көрсетеді. Бұл Қостанай облысында ветеринариялық қызметтің сапасы мен қауіпсіздігін арттыруға деген ұмтылысты білдірсе керек.

Қостанай облысындағы ветеринариялық бақылау объектілерін талдау (3-қосымша)

Ең алдымен, әр сала бойынша келесі көрсеткіштерге назар аударайық:

1. Мал сою және сою пункттері: Кестеде 29 мал сою пункті және 38 мал сою пункті бар. Ең көп мал сою пункттері Қарасу (4) және Жітіқара аудандарында (4) орналасқан. Бұл ретте ең көп мал сою алаңдары Қостанай ауданының (9) және Қарасу ауданының (4) аумағында орналасқан.

2. Ет өңдеу кәсіпорындары: Кестеде Арқалық қаласы, Қарабалық, Қостанай және Б.Майлин аудандары арасында бөлінген 8 ет өңдеу кәсіпорны көрсетілген.

3. Жануарларды, оның ішінде құс ұстайтын шаруа қожалықтары мен ЖШС: Барлығы кестеде құстарды қоса алғанда, жануарларды асырайтын 499 кәсіпорын бар. Мұндай кәсіпорындардың ең көп саны Арқалық қаласында (109), ең азы – Қостанай қаласында (5) орналасқан.

4. Балық өңдеу кәсіпорындары: Кестеде балық өңдейтін 10 кәсіпорын көрсетілген. Олардың ең көп саны Қостанай қаласында (7).

5. Сақтау қоймалары: Кестеде 652 сақтау қоймасы бар. Қоймалардың ең көп саны Қостанай қаласында (397) орналасқан.

6. Омарталар: Кестеде Рудный қаласында, Федоров ауданы және Ұзынкөл аудандары арасында бөлінген 6 омарта көрсетілген.

7. ВСЭ зертханалары: кестеде 17 ВСЭ зертханасы көрсетілген. Ең көп зертханалар Қостанай қаласында (4) орналасқан.

8. Ветеринариялық емханалар: Кестеде 18 ветеринарлық емхана көрсетілген. Емханалардың ең көп саны Қостанай қаласында (7) орналасқан.

9. Ветеринариялық дәріханалар: Кестеде 113 ветеринариялық дәріхана көрсетілген. Ең көп дәріхана Қостанай ауданында (16) және Меңдіқара ауданында (16) орналасқан.

10. Мал қорымдары: Кестеде 20 мал қорымы бар.

11. Аудандық ветеринариялық пункттер: Кестеде 170 аудандық ветеринариялық пункттер көрсетілген. Станциялардың ең көп саны Сарыкөл ауданында (37) орналасқан.

12. Ветеринариялық пункттер: Кестеде 14 ветеринариялық пункт көрсетілген, олардың ең аз саны Лисаков (2) және Рудный (2) қалаларында орналасқан.

13. Тірі жануарлар базарлары: Облыста ондай базарлар жоқ.

14. Азық-түлік тауарларының сауда базарлары: Кестеде азық-түлік тауарларының 13 сауда базары көрсетілген. Базарлардың ең көп саны Жітіқара (3) және Әулікөл аудандарының (3) аумағында орналасқан.

15. Бақылау объектілері (1-4): Кестеде төрт бақылау объектісі бойынша деректер берілген. Басқару объектілерінің ең көп саны 1 Қостанай қаласында (3) орналасқан. 2-4-бақылаудың қалған объектілері үшін деректердің аз мөлшері ұсынылады және олардың көпшілігінде бір ғана жазба бар.

Осылайша, мәліметтерді талдау негізінде Қостанай облысы ветеринария саласында ең белсенді, сақтау қоймалары, балық өңдеу кәсіпорындары, ВСЭ зертханалары, ветеринарлық клиникалар, мал қорымдары және бақылау объектілері ең көп саны бар деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, Арқалық қаласында жануарларды, оның ішінде құстарды ұстау саласындағы жоғары белсенділікті атап өткен жөн. Жалпы алғанда, деректер әртүрлі салалардағы ветеринариялық инфрақұрылымның алуан түрлілігін көрсетеді және ветеринария саласын жақсарту және дамытудың басым бағыттарын анықтауда пайдалы болуы мүмкін.

Атап айтқанда, келесі аспектілерге назар аудару керек:

1. Ветеринариялық қызметтерді және инфрақұрылымды бөлу: Деректерді зерттеу ветеринариялық қызметтер мен инфрақұрылымның әртүрлі облыстар бойынша біркелкі бөлінбегенін көрсетеді. Бұл бөлудің себептерін зерттеп, бизнес-процестердің тиімділігін оңтайландыру және арттыру мүмкіндіктерін анықтау орынды болуы мүмкін.

2. Өңірлер арасындағы ынтымақтастық: Деректерді талдау жалпы ветеринария саласын дамыту үшін тәжірибе, білім және ресурстармен алмасуда өңірлер арасындағы ынтымақтастық мүмкіндіктерін де көрсете алады.

3. Инвестициялар мен дамуды қолдау: Ветеринариялық инфрақұрылым мен қызметтерді әртүрлі салалар арасында бөлу дамымаған өңірлердегі жағдайды жақсарту үшін мемлекет немесе жеке сектор тарапынан қосымша инвестициялар мен қолдаудың қажеттілігін көрсетуі мүмкін.

4. Мониторинг және бақылау: Бақылау объектілері туралы деректер ветеринария саласындағы ағымдағы бақылау және мониторинг жүйелерінің тиімділігін талдау үшін, сондай-ақ жақсартудың ықтимал бағыттарын анықтау және бақылаудың жаңа тәсілдерін әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

5. Оқыту және дамыту: Ветеринариялық клиникалардың, дәріханалар мен зертханалардың болуы ветеринариялық амандарды даярлау және дамыту қажеттілігін көрсетуі мүмкін. Білімге қолжетімділікті кеңейту және ветеринария мамандарының біліктілігін арттыру бизнес-процестердің тиімділігін және ұсынылатын қызметтердің сапасын арттырады.

Тұтастай алғанда, ұсынылған кестені талдау ветеринария саласын жетілдіру және дамыту мүмкіндіктерін одан әрі зерттеу және анықтау үшін бастапқы нүкте бола алады. Алынған нәтижелер негізінде зерттеушілер мен практиктер ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігін арттыру, көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру және саланың инфрақұрылымын нығайту бойынша стратегиялар мен ұсыныстар әзірлей алады.

Сондай-ақ, деректер ветеринария саласының әртүрлі салалардағы проблемалары мен қиындықтарын анықтау үшін және басқа аймақтарда бейімделуі және енгізілуі мүмкін тәжірибелер мен озық тәжірибелерді анықтау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Ветеринария саласының жай-күйінің неғұрлым толық және нақты көрінісін алу үшін кестені талдау басқа зерттеу әдістерімен, мысалы, ғылыми әдебиеттерді, статистикалық мәліметтерді талдау, SWOT талдауымен толықтырылуы керек екенін атап өткен жөн. PEST талдау және басқа елдердің тәжірибесін талдау. Бұл әртүрлі факторлар мен оқиғалар арасындағы күрделі байланыстар мен тәуелділіктерді ашуға, сондай-ақ ветеринариядағы бизнес-процестердің тиімділігін арттырудың ең тиімді және сәйкес шешімдерін анықтауға мүмкіндік береді.

1. Республика бойынша эпизоотиялық жағдай бойынша ақпарат

2022 жылы республика аумағында 276 қолайлы емес пункт тіркелген. Оның ішінде 148 жануарлардың жіті жұқпалы ауруларының қолайсыз пункттері және 128 бруцеллез бойынша (ІҚМ – 91, ұсақ мал – 37)

Анықтама: жалпы жағдай: құтыру - 26 ошақ; пастереллез – 8 ошақ; лептоспироз-3 ошақ; эмкар – 14 ошақ; аусыл – 1 ошақ; хламидиоз-2 ошақ; жылқылардың ринопневмониясы-12 ошақ; вирустық диарея және инфекциялық ринотрахеит-65 ошақ; құстардың орнитозы-2 ошақ; Сібір жарасы – 2 ошақ; қойдың инфекциялық анаэробты энтеротоксемиясы – 6 ошақ; браздот – 1 ошақ; Ньюкасл ауруы – 1 ошақ; варротоз – 1; жылқы тұмауы – 3; хламидиоз – 2 ошақ; қатерлі ісік-1 ошақ.

148 ошақтың **117** ошағы жойылды, ал қалған **31** ошақта ветеринарлық іс-шаралар жалғасуда.

Аталған ошақтарда **64** бас жануар өртеу жолымен жойылды. Жойылған жануарлардың құнын өтеуге республикалық бюджеттен иелеріне **16 092 864** теңге мөлшерінде сома бөлінді.

128 қолайсыз пункттің **68-і** сауықтырылды, ал қалған **60** қолайсыз пунктте сауықтыру шаралары жалғасуда.

Қолайсыз пункттерде ауданы 924 491,1 м² дезинфекциялық іс-шаралар жүргізілді.

2 Кесте. Дезинфекциялау шаралары

Көрсеткіш	Саны
Барлық қолайсыз пункттер	276
Қолайсыз пункттер (жігі инфекциялар)	148
Қолайсыз пункттер (бруцеллез)	128
- Бруцеллез (ірі қара мал)	91
- Бруцеллез (ұсақ мал)	37
Қираған ошақтар (148-ден)	117
Ветеринариялық іс-шаралар жалғасатын ошақтар	31
Жануардың басы өлтірілді	64
Жойылған жануарларды өтеу (теңге)	16,092,864
Қолайсыз пункттер сауықтырылды (128-ден)	68
Қолайсыз сауықтыру пункттері	60
Дезинфекциялық іс-шаралар (м ²)	924,491.1

Ауыл шаруашылығы жануарларына арналған тегтер туралы ақпарат

Қазақстан Республикасының "Ветеринария туралы" Заңына сәйкес Республикалық эпизоотияға қарсы отрядтың ЕҰУ ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру үшін аспалы құлақ жапсырмаларын Мемлекеттік сатып алудың әкімшісі болып табылады.

2022 жылға арналған құлақ белгілерін сатып алу жүргізілді. Жеткізу шарттарына қол қойылды.

ІҚМ - 3,7 млн. дана (өңірлерге жеткізу ағымдағы жылдың қыркүйегінде болады)

ҰҚМ – 11,7 млн. дана (өңірлерге жеткізу жүзеге асырылды).

Республика бойынша 1.08.2022 жылға пайдаланылмаған құлақ белгілері **19,9 млн. дана, оның ішінде ІҚМ үшін – 1,1 млн. дана, ұсақ мал үшін – 16,2 млн. дана, түйелер үшін – 19,0 мың дана, шошқалар үшін – 2,4 млн. дана.**

3 Кесте. Жануарлардың құлақ белгілерін қолдану

Көрсеткіш	Саны (2022 жыл)	Өңірлерге жеткізу
Құлақ белгілерін сатып алу (ІҚМ)	3,7 млн. дана	Қыркүйек
Құлақ белгілерін сатып алу (Ұсақ мал)	11,7 млн. дана	Жүзеге асырылды
Пайдаланылмаған құлақ белгілері	19,9 млн. дана	-
- ІҚМ	1,1 млн. дана.	-
- Ұсақ	16,2 млн. дана	-
- Түйелер	19,0 мың дана	-
- Шошқалар	2,4 млн. дана	-

2. Шекарадағы бақылау және қадағалау жұмыстары

Бақылау-қадағалау функцияларын қамтамасыз ету үшін 2021 жылы Комитет жалпы сомасы 505,78 млн. теңгеге 113 арнайы автокөлік құралын сатып алды және биыл Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасындағы және шекаралас аумақтарындағы ветеринариялық инспекторлар үшін, сондай-ақ аудандық ветеринариялық инспекторлар үшін 41 автокөлік құралын сатып алу жоспарлануда.

2022 жылы мемлекеттік шекара арқылы 267 188,0 тонна көлемінде 15208 автокөлік құралының, 5 660 743 бас жануарлар мен құстардың импорты жүзеге асырылды, 181 авто қайтарылды, әкімшілік құқық бұзушылық туралы 88 хаттама жасалды және жалпы сомасы 5 401 055 теңгеге айыппұл салынды; 76 440,0 тонна көлемінде 5 826 автокөлік құралының транзиті, 661 574 бас жануарлар мен құстар қайтарылды, 55 автокөлікке әкімшілік құқық бұзушылық туралы 42 хаттама жасалды және жалпы сомасы 772 305 теңгеге айыппұл салынды; 38 526,2 тонна көлемінде 3 159 авто-көлік құралы, 42 936 бас жануарлар мен құстар экспортталды, 64 автокөлік қайтарылды, әкімшілік құқық бұзушылық туралы 30 хаттама жасалды және жалпы сомасы 1 077 145 теңге айыппұл салынды.

3. Әкімшілік айыппұлдар бойынша

2023 жылдың 2 айында облыстардың және Республикалық маңызы бар қалалардың мемлекеттік ветеринариялық-инспекторлары әкімшілік жауапкершілікке тартылды:

- ескерту түрінде - 24 жеке және заңды тұлға;

– әкімшілік айыппұл салу түрінде-жалпы сомасы 22 227,51 мың теңгеге 612 жеке және заңды тұлға. Бұдан басқа, мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспекторлар ветеринария саласындағы бұзушылықтарды жою бойынша 180 нұсқама жазып берді.

4. Сою объектілері бойынша

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша республика аумағында **1520** сою объектісі бар, оның ішінде:

ет өңдеу кәсіпорындары-134;

сою пункттері-306;

сою алаңдары-1 080.

5. 2023 жылдың 2 айында көрсетілген мемлекеттік қызметтер бойынша ақпарат

2023 жылдың 2 айында Комитет, оның аумақтық инспекциялары және ведомстволық бағынысты ұйымдары 13 285 Мемлекеттік қызмет көрсетті, оның ішінде:

- Экспорт кезінде орны ауыстырылатын (тасымалданатын) объектілерге ветеринариялық сертификат беру - 7 134;

-Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру - 594;

-Жануарларды өсіруді, жануарларды, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізатты дайындауды (союды), сақтауды, қайта өңдеуді және өткізуді жүзеге асыратын өндіріс объектілеріне, сондай-ақ ветеринариялық

препараттарды, жемшөп пен жемшөпті өндіру, сақтау және өткізу жөніндегі ұйымдарға есептік нөмірлер беру - 435;

- Ветеринарлық зертханалар беретін сараптама актісін (Сынақ хаттамасын) беру - 242;

-Тиісті аумақтағы эпизоотиялық жағдайды бағалауды ескере отырып, орны ауыстырылатын (тасымалданатын) объектілердің экспортына, импортына және транзитіне рұқсат беру - 4 779;

-Ауыл шаруашылығы жануарлары мен олардың өндірушілерін бірдейлендіруді жүргізу үшін лазерлік станцияларды, бұйымдарды (құралдарды) және атрибуттарды тіркеу - 3;

- Ветеринария саласындағы қызметпен айналысу үшін лицензия беру - 1;

-Жана, жетілдірілген ветеринариялық препараттарға, жемшөп қоспаларына нормативтік-техникалық құжаттаманы келісу - 32;

- Ветеринариялық препаратты және жемшөп қоспаларын сынақтан өткізу – 1;

- Ветеринариялық препараттарды, жемшөп қоспаларын мемлекеттік тіркеу - 64.

4 Кесте. Мемлекеттік қызмет көрсету

Көрсеткіш	Саны (2023 жылдың 2 айында)
Көрсетілген барлық мемлекеттік қызметтер	13,285
Экспорт кезінде орны ауыстырылатын объектілерге ветеринариялық сертификат беру	7,134
Бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру	594
Өндіріс объектілеріне есептік нөмірлер беру және басқалар	435
Ветеринариялық зертханалардың сараптама актісін (Сынақ хаттамасын) беруі	242
Орны ауыстырылатын объектілердің экспортына, импортына және транзитіне рұқсат беру	4,779
Сәйкестендіру үшін лазерлік станцияларды, бұйымдар мен атрибуттарды тіркеу	3
Ветеринария саласындағы қызметпен айналысу үшін лицензия беру	1
Ветеринариялық препараттарға және басқаларға нормативтік-техникалық құжаттаманы келісу	32
Ветеринариялық препарат пен жемшөп қоспаларына апробация жүргізу	1
Ветеринариялық препараттарды, жемшөп қоспаларын мемлекеттік тіркеу	64

6. Ветеринария саласында кадрлар даярлау бойынша

Бүгінгі таңда республикада 10 ЖОО-да ветеринариялық мамандар даярланады, оның ішінде 3 бейінді ЖОО (*Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу*

университеті, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті, Жәңгір хан атындағы Қазақ агротехникалық университеті) және 6 бейінді емес ЖОО (Шәкәрім атындағы Семей Мемлекеттік университеті; Инновациялық Еуразия университеті (Павлодар қ.); А.Байтұрсынұлы Қостанай мемлекеттік университеті; Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті; Ақтөбе университеті; М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті).

2021-2022 оқу жылында ветеринарияның 1 299 маманы (мемлекеттік тапсырыс бойынша - 614, ақылы негізде - 656, кәсіпорын есебінен - 29), оның ішінде әйелдер - 593 (45,7%) шығарылды. Жыл сайын кадрлар даярлауға (ветеринария) 825 білім беру гранты бөлінеді, ал 2022 жылы 100 грантқа немесе 12,1%-ға ұлғайды. Мамандығы бойынша - 629, мамандығы бойынша емес - 135 адам жұмысқа орналастырылды, қалғандары - 535 түрлі себептермен жұмысқа орналастырылмады (декреттік демалыс, шетелге кетті, магистратура мен докторантураға түсті, "Жұмыспен қамту орталығы" ММ есебінде тұр).

7. Ветеринариялық мамандардың жалақысы бойынша

Аудандық ветеринариялық станциялардағы ветеринариялық дәрігердің (жоғары білімі бар) орташа жалақысы 111,0-ден 252,0 мың теңгеге дейінгі барлық аударымдарды шегермей, ветеринариялық дәрігердің (орта білімі бар) орташа жалақысы 109,0-ден 215,0 мың теңгеге дейінгі өсті.

8. Жергілікті атқарушы органдар құрған ветеринариялық ұйымдардың жарақтандырылуы

Жергілікті атқарушы органдардың деректері бойынша 203 аудандық, мемлекеттік ветеринариялық станциялардың (бұдан әрі-АВС) 123 – і жеке ғимараттарда, 46-сы жалға алынған үй-жайлар мен ғимараттарда, 34-і әкімдік ғимараттарында және басқа да мемлекеттік органдармен бірлесіп орналасқан. 2 299 ветеринарлық пункттің (бұдан әрі-ВП) 551-і өз ғимараттарында, 227-сі жалға алынған үй-жайлар мен ғимараттарда, 1 387-сі әкімдік ғимараттарында, сондай-ақ 134-і жеке үйлерде орналасқан.

АВС-да 1 095 бірлік көлік құралдары бар, оның ішінде 531 жеңіл арнайы машиналар, 229 ДУК қондырғысы бар автомобильдер, 139 жылжымалы инсенираторлар, 196 мал тасымалдауға арналған автомобильдер. 132 автокөлік жөндеуді қажет етеді немесе пайдалануға жарамсыз. ВП-да 2 828 бірлік көлік құралдары бар, оның ішінде жеңіл арнайы машиналар 2 348, жылжымалы инсенираторлар 6, мал тасымалдауға арналған тіркемелер 474. 156 автокөлікке жөндеу қажет немесе олар пайдалануға жарамсыз.

АВС штат саны 2 946 адамды құрайды, оның 1 008-і ветеринарлық білімі бар, 37 бірлік бос жұмыс орны және 1 796 көмекші қызмет бірлігі (күзетші, жүргізуші, заңгер, бағдарламашы, техникалық персонал және т.б.) 105 бірлік бос жұмыс орны. ЖК штат саны 10536 адамды құрайды, оның 9299 – ы ветеринариялық білімі бар, бос жұмыс орындары-505 бірлік және 732 қосалқы қызмет бірлігі (күзетші, жүргізуші, техникалық персонал және т.б.).

Ветеринариялық препараттарды сақтау үшін ABC - да 486 тұрмыстық тоңазытқыш, 112 Тоңазытқыш сақтау камерасы, 160 мұздатқыш және 78 жертөле бар. ВП-да ветеринариялық препараттарды сақтау бойынша 2866 тұрмыстық тоңазытқыш, 83 Тоңазытқыш сақтау камерасы, 229 жертөле үй-жайы бар.

9. "VetLab" бойынша ақпарат

2022 жылғы 9 наурыздан бастап "Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру" ақпараттық жүйесінде (бұдан әрі-АШЖБ АЖ) бүкіл республика бойынша "VetLab" модулі іске қосылды. Ауыл шаруашылығы жануарларының ауруларын диагностикалау саласындағы үлгілерге зертханалық зерттеулер жүргізу, сондай-ақ олардың мониторингі жөніндегі ақпаратты жинауға, беруге және талдауға арналған. VetLab тың негізгі мақсаттарының бірі мал шаруашылығы өнімдерінің қадағалануын қалыптастыру болып табылады

Қазіргі уақытта "VetLab" модуліне 1 668 жел-нарықтық пункт және 190 ветеринарлық зертхана қосылған, олар "VetLab" модулі арқылы 9,6 миллион зерттеу жүргізді.

Сонымен қатар, шілде-тамыз айларында республиканың барлық өңірлерінің ветеринарлық мамандары үшін онлайн оқыту және 3 офлайн семинарлар өткізілді.

ҚР ветеринариялық қызметіндегі бизнес-процестер және жетілдіру бойынша ұсынымдар

Қазақстандағы ветеринариялық қызмет жануарлардың денсаулығын, жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің қауіпсіздігін бақылау мен қамтамасыз етуге, сондай-ақ жануарлардан адамға берілетін аурулардың алдын алуға жауапты мемлекеттік ұйым болып табылады. Қазақстанда ветеринарлық қызметтер әртүрлі деңгейде: жергілікті, өңірлік және ұлттық деңгейде көрсетіледі. Міне, Қазақстанда көрсетілетін мемлекеттік ветеринариялық қызметтердің кейбірі:

Ветеринариялық ұйымдар мен мамандарды тіркеу және лицензиялау.

Жұқпалы ауруларға қарсы жануарларды вакцинациялау.

Жануарлар ауруларын диагностикалау, алдын алу және емдеу.

Халықаралық тасымалдауды қоса алғанда, жануарлардың қозғалысын бақылау.

Жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің сапасы мен қауіпсіздігін бақылау.

Ветеринариялық эпидемиология және жануарлардан адамға берілетін аурулар (зооноздар) бойынша мониторинг және зерттеулер жүргізу.

Ветеринарлық мамандарды оқыту және біліктілігін арттыру.

Қазақстанның ветеринариялық қызметінің бизнес-процестерінің моделі былайша сипатталуы мүмкін:

1. Кіріс деректері: азаматтардың, ветеринариялық ұйымдар мен мамандардың сұраулары, жануарлар аурулары туралы ақпарат, жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің сапасын бақылау деректері.

2. Процестер:

а) тіркеу және лицензиялау: құжаттарды қабылдау, талаптарға сәйкестігін тексеру, лицензиялар мен куәліктер беру.

б) Вакцинация және емдеу: жаппай вакцинациялауды ұйымдастыру, жануарларды емдеуге қабылдау, терапияны тағайындау және жүргізу.

с) өнімдердің сапасын бақылау: сынамаларды іріктеу, талдау жүргізу, бұзушылықтарды анықтау, бұзушылықтарды жою жөнінде шаралар қабылдау.

д) мониторинг және зерттеу: аурудың өршуі туралы деректерді жинау, деректерді талдау, тәуекелдерді бағалау, аурулардың алдын алу және бақылау бойынша стратегиялар мен шараларды әзірлеу.

е) оқыту және біліктілікті арттыру: ветеринариялық мамандар үшін оқыту бағдарламаларын, семинарлар мен тренингтерді ұйымдастыру, білім беру қызметтерінің сапасын бақылау.

ф) жануарлардың қозғалысын бақылау: жануарларды тасымалдау кезінде құжаттарды тексеру, карантиндік шаралардың сақталуын бақылау, жануарларды тасымалдауға және экспорттауға/импорттауға рұқсат беру.

г) басқа мемлекеттік органдармен және халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл: іс-қимылдарды үйлестіру, ақпарат алмасу, өңірлік және халықаралық бастамалар шеңберіндегі ынтымақтастық.

3. Шығу деректері: лицензиялар мен куәліктер, жануарларды вакцинациялау және емдеу нәтижелері, жануарлардан алынатын азық-түлік сапасын бақылау нәтижелері, мониторинг және зерттеу туралы есептер, жануарларды тасымалдауға және экспорттауға/импорттауға арналған құжаттар, оқытылған және сер-тификацияланған ветеринариялық мамандар.

4. Кері байланыс және сапаны бақылау: ветеринариялық қызмет көрсетудің тиімділігін талдау, проблемалық аймақтарды анықтау, қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін жақсарту бойынша шаралар қабылдау, процестерді оңтайландыру және қызмет тиімділігін арттыру мақсатында есептер мен жұмыс нәтижелерін тұрақты талдау.

Жалпы, Қазақстанның ветеринариялық қызметінің бизнес-процестерінің моделі жануарлардың денсаулығын, жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және әртүрлі мемлекеттік және халықаралық ұйымдармен іс-қимылдарды үйлестіру және ынтымақтастық арқылы жануарлардан адамға берілетін аурулардың алдын алуға бағытталған.

Қостанай облысының ветеринариялық қызметі, жануарлардың денсаулығы мен игілігін қамтамасыз ету, сондай-ақ аурулардың таралуын бақылау және алдын алу үшін бірқатар негізгі функциялар мен міндеттерді орындайды. Міне, осы қызметке тән кейбір негізгі функциялар мен міндеттер, сондай-ақ бизнес-процестер:

1. Жануарлар ауруларын бақылау.

2. Ветеринарлық қызмет жануарлар мен адамдардың денсаулығына қауіп төндіретін ауруларды бақылайды және олардың алдын алу, бақылау және жою шараларын қолданады.

Бизнес-процестер:

- Аурудың өршуі және эпидемиологиялық жағдай туралы ақпарат жинау, талдау және бөлісу.

- Карантиндік іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу.

- Жұқпалы аурулардың таралуын болдырмау үшін жануарларды вакцинациялауды ұйымдастыру.

2. Мал шаруашылығы өнімдерінің сапасын бақылау:

Ветеринарлық қызмет тұтынушылардың қауіпсіздігі мен денсаулығына кепілдік беру үшін мал өнімдерінің сапасын бақылауды жүзеге асырады.

Бизнес-процестер:

- Мал шаруашылығы өнімдерін өндірумен, өңдеумен және сатумен айналысатын мал шаруашылығы кәсіпорындарын сертификаттау және лицензиялау.

- Мал шаруашылығы өнімдерінің сапа және қауіпсіздік стандарттарына сәйкестігін тұрақты тексеру және талдау жүргізу.

- Ветеринариялық препараттар мен жемшөп қоспаларын пайдалануды мониторингтеу және бақылау.

3. Мал шаруашылығын дамытуға жәрдемдесу және өнімділікті арттыруға жәрдемдесу:

Ветеринарлық қызмет фермерлер мен мал мамандарына кеңес беру және оқыту арқылы мал шаруашылығын дамытуға көмектеседі.

Бизнес-процестер:

- Мал шаруашылығы және жануарлар денсаулығы мәселелері бойынша семинарлар, конференциялар және оқыту курстарын ұйымдастыру және өткізу.

- Мал шаруашылығында инновациялық технологияларды дамыту және енгізу үшін ғылыми-зерттеу институттарымен және оқу орындарымен қолдау және ынтымақтастық.

4. Ветеринария саласындағы заңнаманы сақтау және тұтынушылардың құқықтарын қорғау:

Ветеринарлық қызмет ветеринария саласындағы заңнаманың сақталуын бақылайды және тұтынушылардың сапалы және қауіпсіз мал өнімдеріне құқықтарын қорғайды.

Бизнес-процестер:

- Мал шаруашылығы кәсіпорындарында заңнама мен ветеринариялық практика стандарттарының сақталуына тексерулер мен аудиттер жүргізу.

- Заңнама мен стандарттарды бұзушылықтар анықталған жағдайда айыппұлдар және басқа да әкімшілік шаралар қолдану.

- Тұтынушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету және бұзушыларды жауапқа тарту үшін басқа мемлекеттік органдармен және ұйымдармен ынтымақтастық.

5. Биологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету:

Ветеринарлық қызмет жануарлар мен жануарлар мен адамдар арасында жұқпалы аурулардың таралу қаупін азайту үшін биологиялық қауіпсіздіктің жоғары деңгейін сақтауға қамқорлық жасайды.

Бизнес-процестер:

- Мал шаруашылығы кәсіпорындары мен ветеринариялық клиникалар үшін биологиялық қауіпсіздік бойынша ұсынымдар мен хаттамаларды әзірлеу және енгізу.
- Биологиялық қауіпсіздік ережелерін сақтау мониторингі және бұзушылықтар анықталған жағдайда түзету шараларын жүргізу.
- Биологиялық қауіпсіздікті жақсарту бойынша тәжірибе алмасу және жергілікті жұмыс үшін халықаралық ұйымдармен және басқа елдердің ветеринариялық қызметтерімен ынтымақтастық.

6. Мал шаруашылығы өнімдерінің экспортын қолдау:

Ветеринариялық қызмет халықаралық стандарттар мен талаптарға сәйкестікті қамтамасыз ете отырып, мал шаруашылығының Қазақстандық өнімдерін халықаралық нарықтарға жылжытуда маңызды рөл атқарады.

Бизнес-процестер:

- Экспортталатын мал шаруашылығы өнімінің сапасын бақылауды жүзеге асыру және тиісті сертификаттар беру.
- Мал шаруашылығы өнімдерінің экспорты мен импортын жеңілдету үшін кеден қызметтерімен және халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық.
- Қазақстандық өнімдерді жылжыту және шетелдік әріптестермен іскерлік байланыс орнату үшін халықаралық көрмелер мен конференцияларға қатысу.

7. Ветеринариялық медициналық көмекті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау:

Ветеринариялық қызмет жануарлардың ауруларын емдеудің және алдын алудың озық әдістеріне қол жеткізуді қамтамасыз ете отырып, ветеринариялық медицинаның дамуын ынталандырады.

Бизнес-процестер:

- Жануарларға сапалы қызмет көрсететін ветеринариялық клиникалар мен зертханалар желісін қолдау және дамыту.
- Шетелдік әріптестермен тәжірибе алмасуды және тағылымдаманы ұйымдастыруды қоса алғанда, ветеринариялық мамандарды оқытуға және олардың біліктілігін арттыруға жәрдемдесу.

8. Қоғамдық білім беру және халықты ақпараттандыру:

Ветеринариялық қызмет жануарлардың денсаулығына қамқорлық жасаудың маңыздылығы және аурулардың таралуын болдырмау туралы халықтың хабардарлығын арттыру үшін белсенді жұмыс істейді.

Бизнес-процестер:

- Жануарларға дұрыс күтім жасау және ветеринариялық гигиена шараларын сақтаудың маңыздылығы туралы ақпараттық материалдарды, брошюралар мен бейнероликтерді әзірлеу және тарату.

- Мектеп оқушыларын, студенттерді және ересек тұрғындарды қоса алғанда, кең аудиторияға арналған білім беру іс-шараларын, дәрістер мен семинарларды ұйымдастыру.

Жалпы, Қостанай облысының ветеринариялық қызметі жануарлардың денсаулығы мен әл-ауқатын қамтамасыз етуде, мал шаруашылығы өнімдерінің сапасын бақылауда және аурулардың таралуын болдырмауда маңызды рөл атқарады. Өз функциялары мен міндеттерін орындаудың кешенді тәсілі қызметке фермерлермен, мал шаруашылығы кәсіпорындарымен, ғылыми және білім беру мекемелерімен, сондай-ақ басқа да мемлекеттік және халықаралық ұйымдармен тиімді ынтымақтасуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, ветеринариялық қызмет Қостанай облысы мен жалпы Қазақстан экономикасының мал шаруашылығы секторын дамытуға және нығайтуға ықпал етеді. Жануарлар денсаулығының жоғары деңгейін, мал шаруашылығы өнімдерінің қауіпсіздігін және тұтынушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

5 Кесте. Қазақстанның ветеринариялық қызметінің SWOT-талдауы

Күшті жақтары:	Әлсіз жақтары:	Мүмкіндіктер :	Қауіптер:
Мемлекеттік қолдау және қаржыландыру	Ақпараттық жүйелердің жеткіліксіз интеграциясы	Цифрлық технологияларды дамыту және мемлекеттік электрондық сервистермен интеграциялау	Жануарлардың жаңа аурулары мен зооноздардың пайда болу мүмкіндігі
Әр түрлі деңгейдегі ветеринарлық ұйымдардың дамыған желісі	Кейбір аймақтарда білікті мамандардың жетіспеушілігі	Халықаралық ынтымақтастық пен тәжірибе алмасуды кеңейту	Ветеринариялық қызметті қаржыландыру мен тұрақтылыққа әсер ететін экономикалық және саяси факторлар
ДДҰ және ОІЕ сияқты халықаралық ұйымдармен өзара әрекеттесу	Озық технологиялар мен жабдықтарға шектеулі қол жетімділік	Ветеринариялық мамандарды оқыту және біліктілігін арттыру жүйесін жақсарту	Климаттың өзгеруі және олардың жануарлардың денсаулығы мен аурулардың таралуына әсері

6 Кесте. Қазақстанның ветеринариялық қызметінің PEST – талдауы

Саяси факторлар:	Экономикалық факторлар:	Әлеуметтік факторлар:	Технологиялық факторлар:
Мемлекеттік басқару мен қаржыландырудың тұрақтылығы	Экономикалық өсудің ветеринария саласындағы инвестицияларға әсері	Қоғамның жануарлардың денсаулығы мен жануарлардан алынатын азық-түлік қауіпсіздігінің маңыздылығын қабылдауы	Цифрлық технологияларды дамыту және электрондық мемлекеттік сервистерді енгізу
Халықаралық ынтымақтастық және өңірлік бастамаларға қатысу	Қазақстан экономикасы үшін ауыл шаруашылығы секторының маңызы	Зооноздар және олардың алдын алу туралы халықтың хабардарлығын арттыру	Ветеринариялық диагностика мен емдеуге арналған озық технологиялар мен жабдықтарға қол жеткізу

Жүргізілген SWOT - және PEST-талдау негізінде Қазақстандағы ветеринариялық қызметтің бизнес-процестерін жетілдіру бойынша келесі ұсынымдарды ұсынамыз:

1. Ақпараттық инфрақұрылымды жақсарту: ветеринариялық ұйымдар мен мамандар арасында деректер алмасу үшін әртүрлі ақпараттық жүйелерді бірыңғай желіге біріктіру.

2. Цифрлық сервистерді және электрондық құжат айналымын дамыту: тіркеуді, лицензиялауды және ақпарат алмасуды жеңілдету үшін электрондық мемлекеттік сервистерді енгізу.

3. Ветеринариялық мамандардың біліктілігін арттыру және оқыту: озық технологиялар мен әдістерге баса назар аудара отырып, ветеринариялық мамандарды оқыту және даярлау жүйесін жақсарту.

4. Халықаралық ынтымақтастықты кеңейту: ветеринариялық қызметті жақсарту үшін халықаралық бастамаларға белсенді қатысу, басқа елдермен тәжірибе және білім алмасу.

5. Жануарлар ауруларының мониторингі мен бақылауын күшейту: диагностика мен емдеудің озық әдістерін, сондай-ақ аурудың өршуі туралы ерте ескерту жүйесін енгізу.

6. Озық технологиялар мен жабдықтарға қолжетімділікті қамтамасыз ету: ветеринариялық ұйымдар мен зертханалардың материалдық-техникалық базасын жаңарту үшін инвестициялар тарту және халықаралық гранттарды пайдалану.

7. Жұртшылықты тарту және ақпараттық кампаниялар: Жануарлар денсаулығының маңыздылығы, жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің қауіпсіздігі және зооноздардың алдын алу туралы халықтың хабардарлығын арттыру жөніндегі ақпараттық кампанияларды ұйымдастыру.

8. Ауыл шаруашылығы секторымен ынтымақтастық: олардың сапасы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерін өндірушілермен және өңдеушілермен тығыз өзара іс-қимыл.

9. Шағын және орта ветеринариялық кәсіпорындарды қолдау және дамыту: жеке ветеринариялық клиникалар мен кәсіпорындарды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау, қаржыландыру мен ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Қазақстанның ветеринариялық қызметінде ақпараттық инфрақұрылымды жақсарту ветеринариялық процестің әртүрлі қатысушылары арасында деректерді жинау, өңдеу, сақтау және беру үшін орталықтандырылған және интеграцияланған жүйені құруды көздейді. Бұған мемлекеттік және жеке ветеринарлық клиникалар, зертханалар, білім беру мекемелері, бақылау және реттеуші органдар кіреді. Осы бағытты іске асыру үшін бірнеше негізгі міндеттерді орындау қажет:

- Қолданыстағы ақпараттық жүйелерді бағалау: ветеринарлық қызметте қолданылатын ақпараттық жүйелердің ағымдағы жағдайын талдау, проблемалар мен қажеттіліктерді анықтау, жаңа интеграцияланған жүйеге қойылатын талаптарды анықтау.

- Техникалық шешімдерді әзірлеу: жаңа интеллектуалды ақпараттық жүйенің архитектурасын құру, технологиялар мен тақталарды таңдау, деректер алмасу стандарттарын және жүйенің компоненттері арасындағы өзара әрекеттесу хаттамаларын әзірлеу.

- Деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету: ақпаратты рұқсатсыз кіруден қорғау жөніндегі шараларды әзірлеу, деректердің құпиялылығы мен тұтастығын қамтамасыз ету, деректерді резервтік көшіру және қалпына келтіру тетіктерін енгізу.

- Енгізу және интеграциялау: жаңа ақпараттық жүйені кезең-кезеңімен енгізу, қолданыстағы жүйелермен және сервистермен интеграциялау, пайдаланушыларды оқыту, жүйені қолдау және сүйемелдеу.

- Мониторинг және оңтайландыру: интеграцияланған жүйені пайдалану тиімділігін бақылау, нәтижелерді талдау, түзетулер мен жақсартулар енгізу, бизнес-процестерді оңтайландыру.

Бұл тәсілді іске асыру ветеринариялық ұйымдар мен мамандарға жануарлардың денсаулық жағдайы, диагностика мен емдеу нәтижелері, вакцинация туралы деректер, жануарлардан алынатын азық-түлік өнімдерінің сапасын бақылау және ветеринариялық қызметтің басқа да маңызды аспектілері туралы ақпаратпен тез және тиімді алмасуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының ветеринарлық қызметінде цифрлық сервистерді және электрондық құжат айналымын дамытудың осы сектордың жұмысын жақсарту үшін бірқатар артықшылықтары мен бағыттары бар. Электрондық мемлекеттік сервистерді енгізу ветеринариялық мамандар, мемлекеттік органдар және ауыл шаруашылығы кәсіпорындары арасында тіркеу, лицензиялау және ақпарат алмасу процестерін едәуір жеңілдетуі мүмкін.

Дамудың кейбір мүмкін бағыттарына мыналар жатады:

- Ветеринариялық мамандар мен ұйымдар үшін жануарлар, олардың иелері, медициналық процедуралар мен емдеу туралы барлық деректерді сақтайтын және өңдейтін бірыңғай ақпараттық жүйені құру.

- Жануарларды электрондық тіркеуді жүзеге асыруға, сондай-ақ олардың тарихын, денсаулық жағдайын және иелерін қадағалауға мүмкіндік беретін жануарлардың электрондық тіркелімін енгізу. Бұл жануарларды анықтау процесін жеңілдетеді және олардың денсаулығын тиімдірек бақылауды қамтамасыз етеді.

- Ветеринария мамандары мен ұйымдары үшін электрондық лицензиялау жүйесін әзірлеу және енгізу. Бұл лицензияларды алу және жаңарту процесін жылдамдатады, алаяқтық пен алаяқтық қаупін азайтады.

- Жануарлар, олардың аурулары мен емі туралы деректерге бірлесіп қол жеткізу үшін ветеринарлық мамандар, мемлекеттік органдар мен ауыл шаруашылығы кәсіпорындары арасында ақпарат алмасудың электрондық жүйесін құру. Бұл іс-қимылдарды үйлестіруді жақсартады және туындайтын проблемалар мен эпидемияларға тезірек қайта агрессия жасауды қамтамасыз етеді.

- Ветеринарға жазылуға, кеңес алуға немесе медикаменттерді жеткізуге тапсырыс беруге мүмкіндік беретін жануарлар иелері үшін мобильді қосымшалар мен онлайн-сервистерді енгізу. Бұл жануарлар иелері мен ветеринарлық мамандар арасындағы өзара әрекеттесу процесін жеңілдетеді.

- Жануарлар арасында аурудың таралуын талдау және болжау үшін жасанды интеллектті дамыту және оқыту. Бұл эпидемияның алдын алуға және бақылауға, сондай-ақ олармен күресу үшін ресурстарды бөлуді оңтайландыруға көмектеседі.

- Ветеринариялық сервистер және электрондық құжат айналымы шеңберінде ақпараттық қауіпсіздікті және дербес деректерді қорғауды қамтамасыз ету. Ол үшін деректерді шифрлау, аутентификациялау және қорғаудың уақытша әдістерін енгізу, сондай-ақ ақпараттың ағып кетуіне және кибершабуылдардың алдын алу үшін жүйелі түрде тексерулер мен жаңартулар жүргізу қажет.

- Ветеринарлық мамандар мен қызметкерлерді цифрлық құралдармен және сервистермен жұмыс істеу саласында оқыту. Ветеринариялық қызмет қызметкерлерін тұрақты оқыту және біліктілігін арттыру жаңа технологиялар мен сервистерді тиімді пайдалануға, сондай-ақ көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

- Ветеринариялық сала үшін бағдарламалық қамтамасыз етудің және IT-шешімдердің отандық өндірісін дамытуды қолдау және ынталандыру бағдарламаларын әзірлеу және енгізу. Бұл жоғары сапалы және бәсекеге қабілетті өнімдерді құруға, цифрлық инфрақұрылымды жақсартуға және жергілікті IT-технологиялар нарығын дамытуға ықпал етеді.

- Ветеринария және цифрлық технологиялар саласындағы халықаралық ұйымдармен және сарапшылармен ынтымақтастықты дамыту.

Шетелдік серіктестермен тәжірибе, білім және технологиялар алмасу отандық ветеринариялық сервистер жүйесін және электрондық құжат айналымын жетілдіруге, сондай-ақ жануарлардың денсаулығын қорғау деңгейін және мал шаруашылығы өнімдерінің қауіптілігін арттыруға көмектеседі.

Жалпы, Қазақстан Республикасының ветеринариялық қызметінде цифрлық сервистерді және электрондық құжат айналымын дамыту осы сектордың жұмысын тиімдірек етуге, тіркеуге, лицензиялауға және ақпарат алмасуға байланысты көптеген процестерді жеделдетуге және жеңілдетуге мүмкіндік береді. Бұл көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға, жануарлардың денсаулығын бақылауды арттыруға және аурулардың таралу қаупін азайтуға әкеледі. Сондай-ақ, ветеринарияда цифрлық технологияларды дамыту Қазақстанның осы саладағы ақпарат пен тәжірибе алмасудың әлемдік жүйесіне интеграциялануына ықпал етеді, бұл ұзақ мерзімді перспективада елдегі мал денсаулығы мен мал шаруашылығы өнімдерінің қауіпсіздігін айтарлықтай арттыруы мүмкін.

Сонымен қатар, инновациялық технологиялар мен цифрлық сервистер саланың экономикалық өсуі мен дамуының қозғаушы күші бола алады, жаңа жұмыс орындарын құра алады және бағдарламалық қамтамасыз ету мен IT-шешімдердің отандық өндірісін ынталандырады. Цифрлық технологияларды енгізу сонымен қатар ауыл шаруашылығы секторының экологиялық қауіпсіздігі мен тұрақтылығын арттыруға ықпал етеді, өйткені ол ресурстарды пайдалануды оңтайландыруға және қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға мүмкіндік береді.

"Ветеринариялық қауіпсіздік" модуліндегі бизнес-процестердің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар

ЕАҚ-да "Ветеринариялық қауіпсіздік" модулі бар. Модульдің мақсаты электрондық базада бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық ілеспе құжаттарды ұсыну, сондай-ақ қадағалауды қамтамасыз ету.

Кіші жүйені пайдаланушылар-Комитеттің, сондай-ақ Комитеттің құрылымдық бөлімшелері мен ведомстволық бағынысты ұйымдарының қызметкерлері, ЖАО құрған мемлекеттік ветеринариялық ұйымдардың ветеринар дәрігерлері, өндірістік бақылаудың ветеринариялық дәрігерлері.

ЕАСУ-да бар ветеринариялық мемлекеттік қызметтердің тізбесі:

1. Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру

2. Жануарларды өсіруді, жануарларды, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізатты дайындауды (союды), сақтауды, қайта өңдеуді және өткізуді жүзеге асыратын өндіріс объектілеріне, сондай-ақ ветеринариялық препараттарды, жемшөп пен жемшөп қоспаларын өндіру, сақтау және өткізу жөніндегі ұйымдарға есептік нөмірлер беру

3. Ветеринариялық анықтама беру

4. Тиісті аумақтағы эпизоотиялық жағдайды бағалауды ескере отырып, орны ауыстырылатын (тасымалданатын) объектілердің экспортына, импортына және транзитіне рұқсат беру;

5. Экспорт кезінде орны ауыстырылатын объектілерге ветеринариялық сертификат беру (ЕАЭО-ға және үшінші елдерге ветсертификаттар беру жөніндегі жекелеген функционалдар).

Сондай-ақ, ЕАА-ға импорттау кезінде өткізілетін (тасымалданатын) объектілерді тексеріп қарау актілері, сондай-ақ Еуразиялық экономикалық одақтың кедендік шекарасына сәйкес келетін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын кесіп өту кезінде жүктерді қарап тексеру (тексеріп қарау) актілері енгізіледі.

Ветеринария саласында 12 мемлекеттік қызмет көрсетіледі, оның ішінде 4 мемлекеттік қызмет электрондық форматта көрсетіледі:

-Жануарларды өсіруді, жануарларды, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізатты дайындауды (союды), сақтауды, қайта өңдеуді және өткізуді жүзеге асыратын өндіріс объектілеріне, сондай-ақ ветеринариялық препараттарды, жемшөп пен жемшөп қоспаларын өндіру, сақтау және өткізу жөніндегі ұйымдарға есептік нөмірлер беру;

-Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру;

-Ауыл шаруашылығы жануарлары мен олардың өндірушілерін бірдейлендіруді жүргізу үшін лазерлік станцияларды, бұйымдарды (құралдарды) және атрибуттарды тіркеу;

- Ветеринария саласындағы қызметпен айналысу үшін лицензия беру.

8 мемлекеттік қызмет қағаз түрінде көрсетіледі:

- Экспорт кезінде орны ауыстырылатын (тасымалданатын) объектілерге ветеринариялық сертификат беру;

- Ветеринарлық зертханалар беретін сараптама актісін (Сынақ хаттамасын) беру;

- Ветеринариялық препаратты және жемшөп қоспаларын апробациялау және тіркеу сынақтарын жүргізу;

- Жаңа, жетілдірілген ветеринариялық препараттарға, жемшөп қоспаларына нормативтік-техникалық құжаттаманы келісу;

- Ветеринариялық препараттарды, жемшөп қоспаларын мемлекеттік тіркеу;

-Тиісті аумақтағы эпизоотиялық жағдайды бағалауды ескере отырып, орны ауыстырылатын (тасымалданатын) объектілердің экспортына, импортына және транзитіне рұқсат беру;

- Ветеринариялық анықтама беру;

- Ветеринариялық паспорт беру.

Анықтама: ветеринариялық анықтама мен паспорт беруді облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының ЖАО құрған мемлекеттік ветеринариялық ұйымдарының ветеринариялық дәрігерлері жүзеге асырады. Басқа мемлекеттік қызметтерді Комитет, оның ведомстволық бағынысты ұйымдары және аумақтық бөлімшелер көрсетеді.

8 мемлекеттік қызмет бойынша көрсетілетін қызметті алушылар ЕАСУ жүйесі мен E-license порталының интеграциясының болмауына байланысты оларды электрондық форматта ала алмайды. 8 қызмет бойынша барлық өтінімдер қағаз түрінде қабылданады және мамандар еаа-ға қолмен енгізеді.

Ағымдағы жылдың 30 қаңтарынан бастап модификацияланған ЕАҚҚ іске қосылды. Осыған байланысты 2023 жылы E-license порталынан және басқа да қажетті жүйелерден интеграциялау жұмыстары басталады.

Ұсыныстар

ЕАҚ-тағы "Ветеринариялық қауіпсіздік" модулімен байланысты бизнес-процестерді жетілдіру үшін келесі ұсыныстарды ұсынуға болады:

1.ЕАСУ жүйесі мен E-license порталының интеграциясы: осы екі жүйенің арасындағы интеграцияны әзірлеу және енгізу мемлекеттік қызметтерді электрондық форматта алу процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл процедураны жеңілдетеді және өтініш берушілер үшін күту уақытын азайтады.

2.Қашықтан жұмыс істеу үшін инфрақұрылымды дамыту: қашықтан жұмыс істейтін әріптестер үшін ЕАСУ жүйелері мен E-license порталына сенімді қолжетімділікті қамтамасыз ету жұмыстың тиімділігін арттыруға және кеңселерге жүктемені азайтуға мүмкіндік береді.

3.Чат-ботты немесе клиенттерге қолдау көрсету жүйесін әзірлеу: чат-ботты немесе клиенттерге қолдау көрсету жүйесін құру өтініш берушілерде туындайтын мәселелер мен проблемаларды тез шешуді қамтамасыз етеді, бұл операторларға жүктемені азайтады және көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартады.

4.Бірыңғай ақпараттық ресурс құру: ветеринариядағы барлық қолжетімді мемлекеттік қызметтер туралы ақпаратты бір порталда немесе ЕАҚ шеңберінде біріктіру қажетті қызметтерді іздеуді жеңілдетеді және әртүрлі ұйымдар мен бөлімшелер арасындағы өзара іс-қимылды жеңілдетеді.

Осы ұсыныстарға сүйене отырып, ветеринария саласындағы мемлекеттік қызметтерді ұсыну процесін едәуір жақсартуға және жеңілдетуге, сондай-ақ пайдаланушылардың қанағаттанушылығын және осы қызметтерді көрсететін ұйымдардың тиімділігін арттыруға болады.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы ветеринариялық қызметтің бизнес-процестерін жетілдіру үшін көптеген факторларды, соның ішінде саяси, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық аспектілерін ескеру қажет. Ақпараттық инфрақұрылымды жақсарту, мамандарды оқыту, халықаралық ынтымақтастықты кеңейту, озық технологиялар мен жабдықтарға қолжетімділікті қамтамасыз ету, сондай-ақ жұртшылықты тарту және ауыл шаруашылығы секторымен ынтымақтастық Қазақстанның ветеринариялық қызметін одан әрі дамытудың негізгі бағыттары болып табылады.

Ұсынылып отырған бизнес үдерістерді жетілдіру үшін келесі НҚА-ларға төмендегідей өзгерістер енгізу қажет.

7 Кесте – НҚА-ларға өзгерістер енгізу кестесі.

<p>Ветеринариялық құжаттарды беру қағидаларын және олардың бланкілеріне қойылатын талаптарды бекіту туралы.</p> <p>Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2015 жылғы</p> <p>21 мамырдағы № 7-1/453 бұйрығы</p>	
Қазіргі редакция	Ұсынылатын редакция
<p>3-тарау. Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру тәртібі.</p> <p>25. Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспектор осы тармақтың бірінші бөлігінде көрсетілген мерзім ішінде дайындалған ветеринариялық-санитариялық қорытындыны аумақтық бөлімшенің кеңсесіне береді. Аумақтық бөлімшенің кеңсесі ветеринариялық-санитариялық қорытындыны тіркейді және көрсетілетін қызметті алушыға береді.</p>	<p>3-тарау. Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау және қадағалау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру тәртібі.</p> <p>25. Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспектор осы тармақтың бірінші бөлігінде көрсетілген мерзім ішінде дайындалған ветеринариялық-санитариялық қорытындыны аумақтық бөлімшенің кеңсесіне береді. Аумақтық бөлімшенің кеңсесі ветеринариялық-санитариялық қорытындыны тіркейді және көрсетілетін қызметті алушының "жеке кабинетіне" мемлекеттік қызметті көрсету туралы электронды QR- коды бар бланк жолдайды .</p>
<p>Ветеринариялық құжаттарды беру қағидалары және олардың бланкілеріне қойылатын талаптарға 7-қосымшада 6 пункт.</p> <p>Ақылы. "Ветеринария туралы" Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 10 шілдедегі Заңының 35-бабы 2-тармағының б) тармақшасы негізінде көрсетілетін қызметті алушы Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің www. gov. kz интернет-ресурсында орналастырылған ветеринариялық-санитариялық қорытындының құнын төлейді.</p>	<p>Ветеринариялық құжаттарды беру қағидалары және олардың бланкілеріне қойылатын талаптарға 7-қосымшада 6 пункт.</p> <p>Ақысыз. Қызметті алушының "жеке кабинетіне" мемлекеттік қызметті көрсету туралы электронды QR- коды бар бланк жолдайды.</p>

7 Кесте – НҚА-ларға өзгерістер енгізу кестесінің жалғасы

Жануарлардың аса қауіпті ауруларына қарсы ветеринариялық іс-шараларды жоспарлау және өткізу қағидаларын бекіту туралы.	
Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2014 жылғы 30 маусымдағы № 16-07/332 бұйрығы	
Қазіргі редакция	Ұсынылатын редакция
Жануарлардың аса қауіпті ауруларына қарсы ветеринариялық іс-шараларды жоспарлау және өткізу қағидаларына 4-қосымша нысанын 4 пунктi.	Жануарлардың аса қауіпті ауруларына қарсы ветеринариялық іс-шараларды жоспарлау және өткізу қағидаларына 4-қосымша нысанын 4 пунктi.
Тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспекторы ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру жөніндегі деректер базасы бойынша жануарлар басы туралы мәліметтердің сәйкестігін; үйірдегі, табындағы, отардағы, шаруашылық жүргізуші субъектіндегі және жануарлардың басқа да топтарындағы бар жануарлар басын қамту және бір уақытта зерттеулер жүргізу мақсатында алынған қан сынамалары санының жануарлар басымен (үйір, табын, отар, шаруашылық жүргізуші субъект және жануарлардың басқа да топтары) сәйкестігін бір жұмыс күнінен аспайтын уақыт ішінде растайды.	«Ветлаб» порталы ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру жөніндегі деректер базасы бойынша жануарлар басы туралы мәліметтердің сәйкестігін; үйірдегі, табындағы, отардағы, шаруашылық жүргізуші субъектіндегі және жануарлардың басқа да топтарындағы бар жануарлар басын қамту және бір уақытта зерттеулер жүргізу мақсатында алынған қан сынамалары санының жануарлар басымен (үйір, табын, отар, шаруашылық жүргізуші субъект және жануарлардың басқа да топтары) сәйкестігін автоматты түрде растайды.

Ветеринария саласындағы «Ветеринариялық – санитариялық қорытынды беру» мемлекеттік қызмет көрсету бизнес-процесін жетілдіру

Көрсетілетін қызметті берушінің атауы: Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспекторлар Бас мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық инспектор және оның орынбасары бекіткен тізім негізінде жүзеге асырады.

Мемлекеттік қызметті ұсыну тәсілдері: "электрондық үкімет" веб-порталы арқылы жүзеге асырылады. www.egov.kz.

Мемлекеттік қызмет көрсету мерзімі: 4 (төрт) жұмыс күні ішінде.

Мемлекеттік қызметті көрсету нәтижесі: Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды не мемлекеттік қызметті көрсетуден уәжді бас тарту. "Бір өтініш" қағидаты бойынша мемлекеттік қызметті көрсету нәтижесі - мемлекеттік

ветеринариялық-санитариялық бақылау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды беру және жануарлар өсіруді, жануарларды, жануарлардан алынатын өнім мен шикізатты дайындауды (союды), сақтауды, қайта өңдеуді және өткізуді жүзеге асыратын өндіріс объектілеріне, сондай-ақ ветеринариялық препараттарды, азық пен азық қоспаларын өндіру, сақтау және өткізу жөніндегі ұйымдарға есептік нөмірлер беру.

Мемлекеттік қызмет көрсету кезінде көрсетілетін қызметті алушыдан алынатын төлем мөлшері және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда оны алу тәсілдері: Көрсетілетін қызметті алушы бланктің құнын екінші деңгейдегі банктер немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар арқылы, сондай-ақ "электрондық үкіметтің" төлем шлюзі (бұдан әрі – ЭҮТШ) арқылы қолма-қол ақшасыз нысанда төлейді.

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мемлекеттік қызмет көрсетуден бас тарту үшін негіздер:

- 1) мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау мен қадағалау объектісінің қауіпсіздігі мониторингінің нәтижелері бойынша жануарлар саулығы мен адам денсаулығының қауіпсіздігіне төнетін қатердің расталуы;
- 2) мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау мен қадағалау нәтижелері бойынша жануарлар саулығы мен адам денсаулығының қауіпсіздігіне қатер төндіретін, Қазақстан Республикасының ветеринария саласындағы заңнамасы талаптарын бұзушылықтың анықталуы;
- 3) ветеринариялық-санитариялық қорытынды алу үшін көрсетілетін қызметті алушы ұсынған құжаттардың және (немесе) оларда қамтылған деректердің (мәліметтердің) дәйексіздігін анықтау;
- 4) көрсетілетін қызметті алушыға қатысты ветеринариялық-санитариялық қорытынды алуға байланысты қызметке немесе жекелеген қызмет түрлеріне тыйым салу туралы заңды күшіне енген сот шешімі (үкімі) бар бойынша мемлекеттік қызметтерді көрсетуден уәжді бас тартады.

Мемлекеттік қызмет көрсету үшін көрсетілетін қызметті алушыдан талап етілетін құжаттар мен мәліметтер тізбесі:

- 1) Мемлекеттік ветеринариялық-санитариялық бақылау объектілеріне ветеринариялық-санитариялық қорытынды алу үшін, қызметті алушының электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылған электрондық құжат нысанындағы өтініш;
- 2) меншік құқығындағы тиісті үй-жайлардың болуын немесе жалдау шарты құқығындағы тиісті үй-жайлардың болуын растайтын құқық белгілейтін құжаттың электрондық көшірмесі;
- 3) ЭҮТШ арқылы төленген жағдайларды қоспағанда, ветеринариялық-санитариялық қорытынды бланкісінің төленгенін растайтын құжаттың электрондық көшірмесі.

Бизнес-процесстің сызбасы 4-қосымшада келтірілген.

Оңтайландырудан кейін: Өтінім беруші электронды портал арқылы өтінім береді және ол тегін болады. Сондай ақ, өтінім кеңсеге түспей, бірден мемлекеттік ветеринарлық инспекторға түседі.

Бизнес-процестерді оңтайландыруға дейін және одан кейін сіз ветеринарлық санитарлық қорытынды алуды қамтитын екі сценарий арасындағы айырмашылықты талдай аласыз. Бұл екі сценарийдің негізгі айырмашылығы - процесті жеңілдету және қажетті қадамдар санын азайту.

«Оңтайландыруға дейін» сценарийінде өтінім беруші портал арқылы өтінім береді. Өтінім бермес бұрын ветеринарлық санитарлық қорытындының бланкісі үшін екінші деңгейдегі банктер арқылы ақша төлеу керек. Және қорытындыны алу үшін өтінім беруші кеңсеге өзі келіп алып кетуі керек. Сондай ақ, мемлекеттік қызметті көрсетуге 4 күн қажет.

«Оңтайландырудан кейін» сценарийінде бланкі үшін ақша төлеу және кеңседен алып кету қадамы жойылады және қызмет көрсетілетін уақыт екі жұмыс күніне дейін қысқарады. Ветеринарлық санитарлық қорытынды электронды түрде беріліп, өтінім берушіге тікелей жолданады.

Бұл жағдайда бизнес процесін оңтайландыру жұмыс процесін жеңілдетеді және әртүрлі тараптар арасындағы өзара әрекеттесу санын азайтады. Бұл ветеринарлық инспекторлардың тиімділігін арттыруға, тапсырмаларды орындау уақытын қысқартуға және процестің әртүрлі қатысушылары арасында жемқорлықтың ықтималдығын алдын алуға көмектеседі. Осылайша, процесті оңтайландыру барлық мүдделі тараптар үшін тиімді болады.

Бұл талдауда екі өлшем ұсынылған: Рөлдер және Қадамдар, олардың әрқайсысының 50% деңгейінде маңыздылығы бар. Бұл параметрлердің ағымдағы мәндері сәйкесінше 3 және 25. Бизнес үдерісін оңтайландырғаннан кейін Рөлдер және Қадамдар параметрлері сәйкесінше 2 және 20-ға дейін жақсарды. Оңтайландыру пайызы рөлдер үшін 66% және қадамдар үшін 80% құрайды.

Ср (Ср ескі) ескі мәнін есептеу үшін келесі формула қолданылады:
$$\sum \text{Cp. old} = 3*50\% + 25*25\% + 5*25\% = 1,5+6,25+6,25 = 14$$

Сонымен, Ср-нің ескі мәні 14-ке тең.

Ср (Ср жаңа) жаңа мәнін есептеу үшін ұқсас формула қолданылады:
$$\sum \text{Cp. new} = 2*50\% + 20*25\% + 1*25\% = 1+5+0,25 = 6,25$$

Осылайша, Ср-тің жаңа мәні 6,25-ке тең.

Ср (Δ Ср) өзгерісін анықтау үшін мына формула қолданылады:
$$(14 - 6,25) \times 100\% / 14 = 55,36\%$$

Осылайша, Ср өзгерісі 55,36% құрайды.

Талдау көрсеткендей, бизнес-процесті оңтайландырудан кейін рөлдер саны 66%-ға, ал қадамдар саны 80%-ға төмендеген. Нәтижесінде жалпы оңтайландыру 55,36% құрады. Бұл бизнес-процестерді оңтайландыру рөлдер мен қадамдардың қысқаруына әкелгенін көрсетеді, бұл өз кезегінде тиімділікті арттыруға және мемлекеттік қызмет көрсету уақытын қысқартуға әкеледі.

Ветеринария саласындағы «Ветеринарлық зертханаға қан тапсыру» бизнес-процесін жетілдіру

Ветеринария мамандары ауылдық жерлерде ауылшаруашылығы малдарынан тексеру үшін малдардан қан алады, қан алып болған соң малдарға вакцинация жасайды. Одан соң мамандар жұмыс орындарына келіп тізім жасайды, «Ветлаб» порталына мәліметтерді енгізеді. Одан кейін тізімді қағазға шығарып алып ветеринарлық инспекцияға барып «Ауылшаруашылығы жануарларын бірдейлендіру» базасы бойынша тізімнің сәйкестігін тексертеді. Ветинспекция мамандары тексеріп болған соң тізімге қол қояды. Қол қойған соң ветмаманға тізімді қайтарып береді. Тексерілген тізім бойынша қанды мамандар ветеринарлық зертханаға тапсырады (бизнес-процестің сызбасы 5-қосымшада келтірілген).

Оңтайландырудан кейін: Ветеринарлар ауылдық жерлердегі ауылшаруашылық жануарларының қанын зерттеу үшін алып, қан алғаннан кейін жануарларды вакцинациялайды. Осыдан кейін мамандар жұмыс орындарына барып, тізім жасайды, мәліметтерді Vetlab порталына енгізеді. Осыдан кейін ол тізімді қағазға шығарып, мамандар ветеринарлық зертханаға қан тапсырады.

Бизнес-процестерді оңтайландыруға дейін және одан кейін сіз ауыл шаруашылығы жануарларынан қан алу, вакцинация, деректерді өңдеу және ветеринариялық зертханаға қан тапсыруды қамтитын екі сценарий арасындағы айырмашылықты талдай аласыз. Бұл екі сценарийдің негізгі айырмашылығы - процесті жеңілдету және қажетті қадамдар санын азайту.

«Оңтайландыруға дейін» сценарийінде мәліметтерді «Vetlab» порталына енгізгеннен кейін тізім қағазға басып шығарылады және «Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру» деректер базасына сәйкестігін тексеру үшін ветеринариялық инспекцияға беріледі. Бұл қадам әртүрлі ұйымдар арасындағы үйлестіру үшін қосымша уақыт пен ресурстарды талап етуі мүмкін, бұл процестегі қателер мен кешігулер мүмкіндігін арттырады.

«Оңтайландырудан кейін» сценарийінде бұл сәйкестікті тексеру қадамы жойылады және Vetlab порталына деректерді енгізгеннен кейін мамандар дереу ветеринарлық зертханаға қан тапсырады. Бұл процесті аяқтау үшін қажетті уақыт пен ресурстарды қысқартады және ветеринарлардың қызметтерін жылдамырақ және тиімдірек жеткізуге әкелуі мүмкін.

Бұл жағдайда бизнес процесін оңтайландыру жұмыс процесін жеңілдетеді және әртүрлі тараптар арасындағы өзара әрекеттесу санын азайтады. Бұл ветеринария мамандарының тиімділігін арттыруға, тапсырмаларды орындау уақытын қысқартуға және процестің әртүрлі қатысушылары арасында деректерді берумен байланысты қателердің ықтималдығын азайтуға көмектеседі. Осылайша, процесті оңтайландыру барлық мүдделі тараптар, соның ішінде ветеринарлар, ветеринариялық зертханалар және мал өндірушілері үшін жақсы нәтижелерге әкелуі мүмкін.

Бұл талдауда екі өлшем ұсынылған: Рөлдер және Қадамдар, олардың әрқайсысының 50% деңгейінде маңыздылығы бар. Бұл параметрлердің ағымдағы мәндері сәйкесінше 2 және 8. Бизнес үдерісін оңтайландырғаннан кейін Рөлдер және Қадамдар параметрлері сәйкесінше 1 және 5-ке дейін жақсарды. Оңтайландыру пайызы рөлдер үшін 50% және қадамдар үшін 37,5% құрайды.

C_p (C_p ескі) ескі мәнін есептеу үшін келесі формула қолданылады:

$$\sum 2 \times 0,50 + 8 \times 0,50 = 5.$$

Сонымен, C_p -нің ескі мәні 5-ке тең.

C_p (C_p жаңа) жаңа мәнін есептеу үшін ұқсас формула қолданылады:

$$\sum 1 \times 0,50 + 5 \times 0,50 = 3.$$

Осылайша, C_p -тің жаңа мәні 3-ке тең.

ΔC_p өзгерісін анықтау үшін мына формула қолданылады:

$$(5 - 3) \times 100\% / 5 = 40\%.$$

Осылайша, C_p өзгерісі 40% құрайды.

Талдау көрсеткендей, бизнес-процесті оңтайландырудан кейін рөлдер саны 50%-ға, ал қадамдар саны 37,5%-ға төмендеген. Нәтижесінде жалпы оңтайландыру 40% құрады. Бұл бизнес-процестерді оңтайландыру рөлдер мен қадамдардың қысқаруына әкелгенін көрсетеді, бұл өз кезегінде тиімділікті арттыруға және тапсырмаларды орындау уақытын қысқартуға әкеледі.

Қорытынды

Осы жоба аясында ветеринариялық қызмет қызметінің ұйымдастырушылық-экономикалық аспектілері, оның ішінде заңнамалық база, басқару құрылымы мен қаржыландыру тетіктері қарастырылды. Ветеринариялық қызметті дамытудың халықаралық тәжірибесіне талдау жасалды, ең табысты үлгілер анықталды, негізгі тенденциялар мен инновациялық тәсілдер анықталды.

Қостанай облысының мысалында облыстық деңгейдегі ветеринариялық қызметтің жай-күйі зерделеніп, проблемалар мен кемшіліктер анықталып, олардың қызметінің экономикалық және әлеуметтік салдары бағаланды. Инновациялық әдістер мен технологияларды енгізу мүмкіндіктерін ескере отырып, ветеринариялық қызметті одан әрі дамытудың бағыттары белгіленіп, олардың жұмысының тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірленді.

Зерттеу әдістемесі ғылыми әдебиеттерді, статистикалық мәліметтерді талдауды және басқа елдердің тәжірибесін талдауды қамтыды. Зерттеудің негізгі кезеңдері ветеринариялық қызмет бойынша әдебиеттерге шолу жасау және статистикалық деректерді талдау, ветеринариялық қызметтің халықаралық тәжірибесі мен үлгілері туралы ақпаратты жинау және өңдеу, Қостанай облысындағы ветеринариялық қызметтің жай-күйіне талдау жасауды қамтыды. Сондай-ақ ветеринариялық қызметтің бизнес-процестерін жетілдіру бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар әзірленді.

Зерттеу нәтижесінде Қостанай облысының және жалпы Қазақстан Республикасының ветеринариялық қызметінің қызметін жақсартуға қолдануға болатын маңызды ғылыми-практикалық нәтижелер алынды. Жұмыста әзірленген негізгі ұсыныстар мен ұсыныстар «Ветеринариялық қауіпсіздік» модулі бойынша бизнес-процестердің тиімділігін арттыруға бағытталған. Бұл диссертация ветеринария саласындағы теория мен практиканың дамуына маңызды үлес болып табылады және осы саладағы одан әрі зерттеулер үшін пайдаланылуы мүмкін. Сондай-ақ, зерттеу нәтижелері аймақтық деңгейде де, республикалық деңгейде де заңнама және ветеринариялық қызметті қаржыландыру саласында шешімдер қабылдау үшін пайдалы болуы мүмкін.

Бұл жұмыс Қостанай облысының мысалында орындалғанына карамастан, оның нәтижелерін Қазақстанның басқа аймақтарында, сондай-ақ ветеринария саласында проблемалары бар басқа елдерде қолдануға болады.

Жалпы, бұл жоба ветеринария саласындағы теория мен тәжірибенің дамуына зор үлес қосады, сонымен қатар аймақтық және республикалық деңгейде заңнамалық және ветеринариялық қызметті қаржыландыру саласындағы шешімдерді қабылдау үшін пайдалы болуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Тоқаев Қ.Қ. 2021 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауы «Халық бірлігі мен жүйелі реформалар – Ел өркендеуінің берік іргетасы».
- 2 Кретинин В. К. «Основы ветеринарии: учебные пособия» / В. К. Кретинин, В. Т. Кумков, В. А. Петров. – Москва : КолосС, 2006. – 384 с.
- 3 Никитин И. Н. Организация и экономика ветеринарного дела/ И. Н. Никитин, В. А. Апалькин. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : КолосС, 2007. – 368 с.
- 4 Бобичева А. А. «Формирование эффективной инфраструктуры регионального АПК в системе управления ветеринарной деятельностью»: дис. канд. экон. наук / Александра Анатольевна Бобичева. – Волгоград, 2006. – 215 с.
- 5 Артемова, Е. И. «Приоритетные направления научно-технического прогресса в животноводстве Краснодарского края» / Е. И. Артемова, А. К. Кочиева // Труды Кубанского государственного аграрного университета. – 2011. – № 30. – С. 31–36.
- 6 Никитин, И. Н. «История ветеринарии». / И. Н. Никитин – 3-е изд., перераб и доп. – Москва : КолосС, 2006. – 256 с.
- 7 Воскобойник, В. Ф. «Организационно – коммерческий справочник ветеринарного специалиста: справочное пособие» / В. Ф. Воскобойник. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Гуманит : ВЛАДОС, 1999. – 368 с.
- 8 Смирнов, А. М. «Роль ветеринарной науки в обеспечении благополучия животноводства страны» / А. М.Смирнов // Ветеринарная патология. – 2008. – № 4. – С. 44–60.
- 9 2002 жылғы 10 шілдедегі Қазақстан Республикасының «Ветеринария туралы» Заңы
- 10 Ставропольский край. Правительство. «О порядке формирования и финансового обеспечения выполнения государственного задания в отношении государственных учреждений Ставропольского края». Постановление Правительства Ставроп. края от 29 июля 2011 г. № 301-п [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.garant.ru/hotlaw/stav_real/528340. Жүгінген күні: 01.03.2023 ж.
- 11 «Ветеринарные аспекты обеспечения продовольственной безопасности России» / А. Н. Самуйленко, Л. А. Неминущая, Е. О. Литвинова, Н. А. Бондарева, С. А. Гринь, А. В. Гринь, И. Л. Боро, И. С. Рудакова, Л. К. Кищ, Е. А.
- 12 Агишев Р.Р. және т.б. «Мордовия Республикасының мемлекеттік билігінің және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының атқарушы органдарының ашықтық критерийі бойынша мониторингі және рейтингі» (2014 ж.) // Мордовия Республикасының 2014 - 2016 жылдардағы әлеуметтік-экономикалық дамуы. - П. 83-100.

- 13 Юшкова Л.Я. және т.б. «Еліміздің ветеринариялық қызметіндегі дағдарыстық кұбылыстар» //ҚБК 4 а 43. - 2020. - 10 б. 31.
- 14 Банникова Н.В., Байчерова А.Р. «Өңірдегі ветеринариялық қызметтің тиімділігін бағалаудың заманауи тәсілдері» // Агроөнеркәсіптік кешен: жағдайы, мәселелері, болашағы. - 2012. - С. 10-13.
- 15 Шибаев М.А. және т.б. «Субфедералдық/аймақтық деңгейде ветеринариялық қызметтің тиімділігін бағалау әдістемесін әзірлеу» // Ветеринария бүгінгі күн. – 2017. – жоқ. 3. - С. 65-72.
- 16 Байчерова А.Р. «Ставрополь өлкесінің ветеринариялық қызметінің тиімділігін факторлық талдау» // Ставрополь ҚХА хабаршысы. – 2014. – жоқ. 1. - С. 76-79.
- 17 Заводчиков Н.Д., Хабарова С.В. «Орынбор облысының мемлекеттік ветеринариялық қызметінің экономикалық тиімділігінің факторларын зерттеу» // Аймақтық экономика: теория және практика. - 2007. - жоқ. 4.
- 18 Хабарова С.В. «Мемлекеттік ветеринариялық қызметтің экономикалық тиімділігін арттыру» (Орынбор облысының материалдары негізінде): дис. - Орынбор: Светлана Васильевна Хабарова, 2007 ж.
- 19 Байчерова А.Р. «Агроөнеркәсіптік кешеннің ветеринариялық инфрақұрылымының жұмыс істеуінің экономикалық тиімділігі» // Ставрополь: Ставрополь мемлекеттік аграрлық университеті. – 2014 ж.
- 20 Померанцев Д.А. және т.б. «Өз жұмысында «MERCURY» АЖ қолданатын әртүрлі кәсіпорындардағы ветеринариялық мамандардың жұмыс уақытының тиімділік коэффициентін бағалау және есептеу» // Ветеринарияның халықаралық хабаршысы. – 2020. – жоқ. 4. - С. 221-227.
- 21 Юшкова Л.Я. «Ветеринария ісін ұйымдастыру бойынша ғылыми жұмыстарды талдау» // Ресей ауыл шаруашылығы ғылымының хабаршысы. – 2017. – жоқ. 5. - С. 5960.
- 22 Трегубов В.И., т.б. «Ветеринариялық қызметті жетілдіру мәселелері» // Ставрополь ҚХА Хабаршысы. – 2012. – С. 120.
- 23 Лайпанов Қ.А. [12] «ҚХР агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік реттеудің тиімділігін бағалау» // Іргелі зерттеулер. - 2015. - 2-том.
- 24 Акмуллин А.И. «Ресей Федерациясының құрылтай субъектілеріндегі ветеринариялық қызмет және оның кадрлық құрамы». дис. – Қазан: [Қазан. күй акад. ветеринар. оларды емдеңіз. Н.Е.Бауман], 2004 ж.
- 25 Никитин И.Н. Профессор Х. Н.Е.Бауман. «Ветеринария» – 2010. – Т.201.
- 26 Никитин И.Н., Сабирьянов А.Ф. «Марий Эл Республикасындағы аймақтық мемлекеттік ветеринариялық қадағалаудың тиімділігі» // Қазан мемлекеттік ветеринария академиясының ғылыми жазбалары. Н.Е.Бауман. – 2012. – Т.211.
- 27 Беркінбай О., Хусаинов Д.М. «Ветеринариядағы менеджмент». – 2015 ж.

28 Зырянов С.М., Калмыкова А.В. «Ветеринариядағы міндетті талаптарды бұзудың алдын алу бойынша бақылау және қадағалау органдарының қызметінің тиімділігін бағалау тәсілдері» // Мемлекеттік және муниципалды басқару мәселелері. – 2019.

29 Барлыков Е.Қ. – «Астана қаласының жергілікті атқарушы органдарында персоналды басқару тиімділігін бағалау» //Статистика, есеп және аудит. – 2017. – жоқ. 4. - С. 58-66.

30 Lu E. Y., Mohr Z., Ho A. T. K. «Түзету: өнімділікті бюджеттеу теориясы мен тәжірибесін бағалау және жетілдіру» // Қоғамдық өнімділік және басқару шолуы. - 2015. - Т. 38. - Жоқ. 3. - С. 426-458.

31 Гейтс М.С. және т.б. «Ветеринария мектебінен тыс ветеринарларды құру»

32 «Ветеринариядағы үздіксіз кәсіби дамудың қиындықтары мен мүмкіндіктері» // Ветеринариялық медициналық білім журналы. - 2021. - S. e20190148.

33 Cake M. A. et al. – «Ветеринар дәрігерлерінің табысты болуы үшін қандай кәсіби (техникалық емес) құзыреттер маңызды? Медициналық білімнің үздік дәлелі» (ВЕМЕ) жүйелі шолуы: ВЕМЕ нұсқаулығы №. 38 //Медицина мұғалімі. - 2016. - Т. 38. - С. 550-563.

34 Жұмақанов Қ.Т., Абдурасулов А.Х., Жунушов А.Т. «Қырғызстанның ветеринария қызметінің қызметіндегі жаңашылдық» // Оңтүстік-Шығыс аграрлық хабаршысы. – 2018. - С. 33-34.

35 Бержан С., Виттуари М., Эль Билали Х. – «Босния және Герцеговинадағы тұрақты ауыл шаруашылығы мен ауылдық аумақтарды дамыту үшін басқару және институттар //тұрақты дамудың тенденциялары мен болашағы». - 2011. - С. 538.

36 Hîntea C. E., Profiroiu M. C., Țiclău T. C. «Жергілікті мемлекеттік басқарудағы стратегиялық жоспарлау: Румыния жағдайы» //Жергілікті қауымдастықтардағы стратегиялық жоспарлау. - Пальграв Макмиллан, Чам, 2019. - 71-113 б.

37 Колиушко И. және т.б. «Украинадағы әкімшілік қызмет және мемлекеттік басқарудың бақылау-қадағалау қызметі салаларындағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдері». – 2009 ж.

38 Фингер Дж. М., Шулер П. «Уругвай раундындағы міндеттемелерді жүзеге асыру: даму мәселесі». – Дүниежүзілік банк басылымдары, 1999. – Т.2215.

39 Wilensky H. L. «Organizational intelligence: Knowledge and policy in government and industry». – Quid Pro Books, 2015. – Т. 19.

40 Alinio B. F. «Philippine local government officials perceptions of decentralization and its effects on local governments' administrative capabilities» : дис. – The George Washington University, 2008.

41 Wilson D., Game C. «Local government in the United Kingdom». – Macmillan International Higher Education, 2011.

42 Bell C. E. «Faculty development in veterinary education: are we doing enough (or publishing enough about it), and do we value it?» //Journal of veterinary medical education. – 2013. – Т. 40. – №. 2. – С. 96-101.

43 ХЭБ ресми сайты URL: <https://www.oie.int>. Жүгінген күні: 01.03.2023 ж.

44 Дүниежүзілік жануарлар денсаулығы ұйымының құрлықтағы жануарлар денсаулығы кодексі.

45 Еуропадағы ХЭБ аймақтық және субөңірлік өкілдігінің ресми сайты URL: <https://rr-europe.oie.int/ru/%D0%BE%D0%BC%D1%8D%D0%B1/>. Жүгінген күні: 01.03.2023 ж.

46 Смоленск облысының ветеринария бас басқармасының ресми сайты URL: https://vet.admin-smolensk.ru/docs/npa_rf/page/2/. Жүгенген күні: 01.03.2023 ж.

ҚОСЫМШАЛАР

1-қосымша

ХЭБ PVS бағалау нәтижелерінің қысқаша мазмұны

	Ветеринариялық қызметті бағалаудың соңғы нәтижелері				
	Қазақстан (2018 ж.)	Тәжікстан (2017 ж.)	Түркия (2017 ж.)	Қырғыз Республикасы (2016 ж.)	Беларусь (2015 ж.)
1	2	3	4	5	6
I. Адам, материалдық және қаржылық ресурстар					
I.1.A. Кадрлармен қамтамасыз ету: ветеринарлар және басқа мамандар	4	3	3	3	3
I.1.B. Кадрлармен қамтамасыз ету: ветеринариялық және параветеринариялық мамандар және басқа да техникалық мамандар	4	3	2	3	3
I.2.A. Ветеринарлардың кәсіби құзыреттері	3	2	3	2	4
I.2.B. Параветеринариялық мамандардың құзыреттері	3	2	2	2	3
I-3. Үздіксіз білім беру	2	2	3	2	4
I-4. Техникалық тәуелсіздік	3	2	4	2	2
I-5. Құрылымдық тұрақтылық және саясаттың тұрақтылығы	3	3	4	3	3
I-6.A. Ішкі үйлестіру (командалар тізбегі)	3	3	4	3	3
I-6.B. Сыртқы үйлестіру	3	3	3	3	2
I-7. Материалдық ресурстар	3	2	4	2	3
I-8. Операциялық қаржыландыру	4	2	4	2	4
I-9. төтенше	4	2	4	2	3

қаржыландыру					
I-10. Инвестиция	4	2	4	2	3
I-11. Ресурстар мен операцияларды басқару	3	2	3	2	3
II. Техникалық құзыреттілік және потенциал					
II-1. А Зертханалық диагностика	4	3	5	3	3
1	2	3	4	5	6
II-1. В. Зертханалық инфрақұрылым	4	3	4	3	4
II-2. Зертханалық сапаны қамтамасыз ету	4	2	4	2	2
II-3. Тәуекелді талдау	3	2	3	2	2
II-4. Карантин және шекара қауіпсіздігі	2	3	3	3	4
II-5. А. Пассивті эпидемиологиялық қадағалау	3	2	4	2	2
II-5. В. Белсенді эпидемиологиялық қадағалау	3	2	2	2	2
II-6. Төтенше әрекет ету	3	2	4	2	3
II-7. Аурулардың алдын алу, бақылау және жою	3	2	3	2	3
II-8. А. Мекемелерді реттеу, рұқсат беру және тексеру	2	1	3	1	3
II-8. В. Өлімге дейінгі және кейінгі тексеру	3	1	3	1	2
II-8. С. Жинау, өңдеу және тарату инспекциясы	2	2	3	2	3
II-9. Ветеринариялық препараттар және биологиялық препараттар	2	2	3	2	2
II-10. Қалдық сынау	3	1	4	1	3
II-11. Жануарлардың жемінің қауіпсіздігі	2	2	4	2	3
II-12. А. Жануарларды идентификациялау және қозғалысты бақылау	3	1	3	1	3

II-12.B. Жануарлардан алынатын өнімдерді сәйкестендіру және қадағалау	2	1	3	1	3
II-13 Жануарлардың әл-ауқаты	2	1	3	1	1
III. Салалық серіктестермен өзара әрекеттесу					
III-1. Коммуникациялар	3	3	3	3	3
III-2. Мүдделі тараптармен сұхбат	3	2	3	2	3
III-3. Ресми өкіл	3	2	2	2	2
III-4. Аттестация/тексеру/делегация	2	2	3	2	1
III-5.A. Ветеринария саласындағы жарғылық органның құқықтары	1	1	2	1	1
III-5.B. Ветеринария саласындағы жарғылық органның ресурстары	1	1	3	1	n/a
III-6. Бірлескен бағдарламаларға өндірушілердің және басқалардың қатысуы	2	2	3	2	2
IV. БАРЫҚТАРҒА ҚОЛ					
IV-1. Нормативтік құқықтық актілерді ұйымдастыру	3	2	4	2	3
IV-2. Заңдар мен нормативтік актілердің орындалуы және олардың сақталуы	2	2	3	2	4
IV-3. Халықаралық үйлестіру	3	3	3	3	3
IV-4. Халықаралық сертификаттау	3	3	4	3	4
1	2	3	4	5	6
IV-5. Эквиваленттілік және санитарлық	3	4	4	4	4

келісімдердің басқа түрлері					
IV-6. Мөлдірлік	3	3	3	3	2
IV-7. Аудандастыру	3	2	5	2	3
IV-8. Бөлімге бөлу	1	NA	3	NA	3

2-қосымша

Бюджеттік сыныптамаға сәйкес бюджеттік өтінімнен 2023 жылға арналған ЖАО-да көзделген қаржыландыру сомалары

№	Аймақтардың атауы	Мал қорымдарының (биотермиялық шұңқырлардың) жұмысын қамтамасыз ету		Ауру малдарды санитарлық союды ұйымдастыру		Қаңғыбаситтер мен мысықтарды аулауды және жоюды ұйымдастыру		Меншік иелеріне тәркіленген және жойылған ауру жануарлардың, жануарлардан алынатын өнімдер мен шикізаттың құнын өтеу		Жануарлардың энзоотиялық ауруларына қарсы ветеринариялық шараларды жүргізу		Ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру бойынша іс-шараларды өткізу		Жануарлардың энзоотиялық ауруларының профилактикасы мен диагностикасына арналған ветеринариялық препараттарды, олардың профилактикасы мен диагностикасы жөніндегі қызметтерді, оларды сақтауды және тасымалдауды (жеткізуді) ұйымдастыруды орталықтандырылған сатып алу		Ветеринариялық препараттарды уақытша сақтау орындарына дейін тасымалдау қызметтері		040. Мемлекеттік ветеринариялық ұйымдарды материалдық-техникалық жарактандыруға		075. Аумақта ветеринариялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету		014. Эпизоотияға қарсы іс-шараларды жүргізу		БАРЛЫҒЫ	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
1	Қостанай	101 499,0	112.412,0	23 735,1	30 896	39 194,5	21 555,0	557,1	484,0	179 915,2	194 309,0	102 418,0	110 611	60 410,6	84 754,0	9 903,7	10 139,0					1 203 408,0	2 060 147,0	1 721 041,20	2 625 307
	БАРЛЫҒЫ:	101 499,0	112.412,0	23 735,1	30 896,0	39 194,5	21 555,0	557,1	484,0	179 915,2	194 309,0	102 418,0	110 611,0	60 410,6	84 754,0	9 903,7	10,139,0					1 203 408,0	2 060 147,0	1 721 041,2	2 625 307,0

3-қосымша

Қостанай облысы бойынша ветеринариялық бақылау және қадағалауға жататын нысандар саны

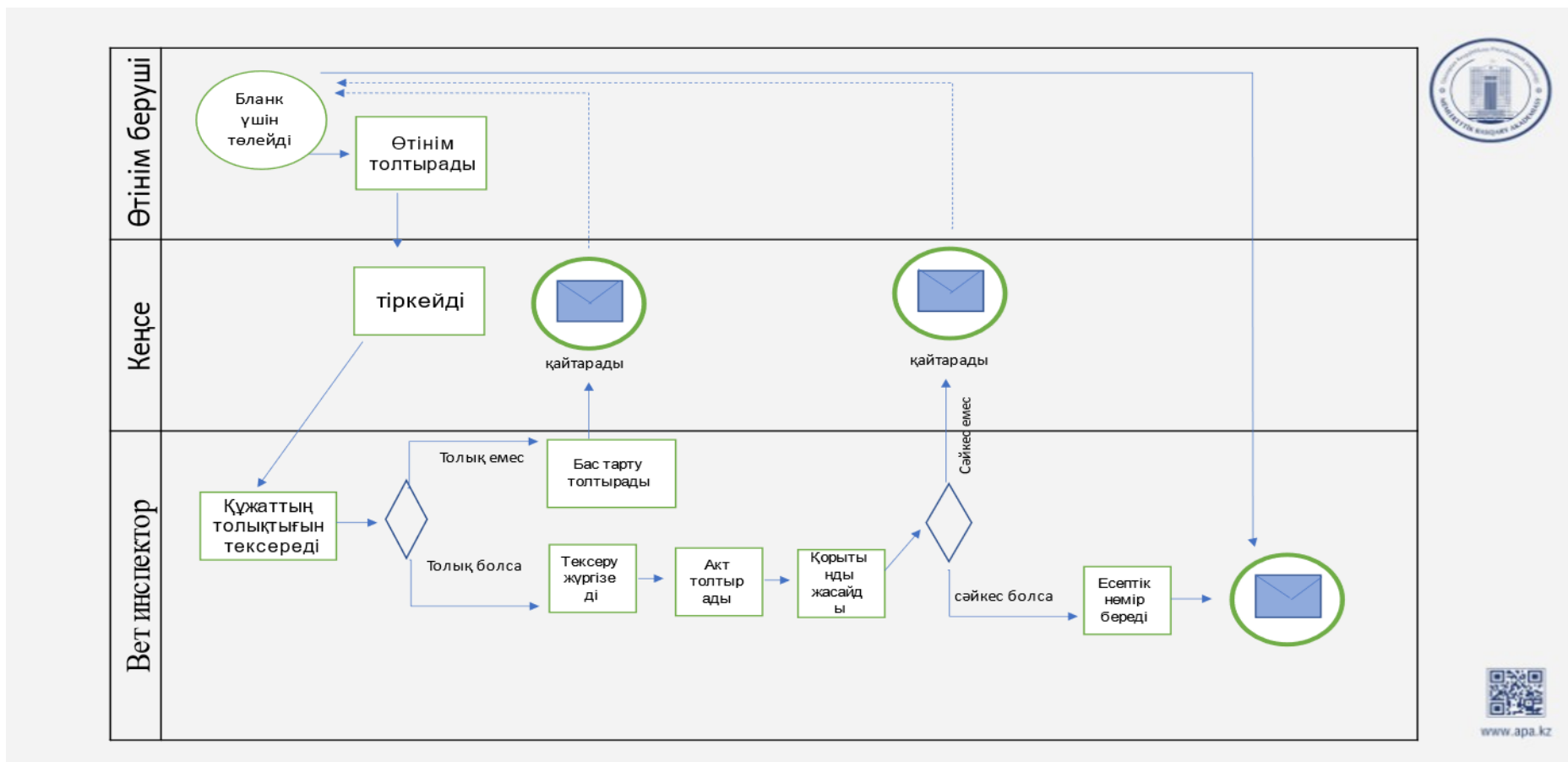
№	Аудан ның атауы	Мал сою пункт тері	Мал сою аланд ары	Ет өндеу кәсіпоры ндары	Мал жән е құс өсір етін ШҚ, ЖШ С тер	Балық өндү кәсіпоры ндары	Сақта у қойма лары	Омарт алар	ВСЭ зертхан алары	Ветерин арлық клиника лар	Ветерин арлық дәріхана лар	Мал молал ары	Ауданды қ ветстанц иялар	Ветерин арлық пунктте р	Тірі жануа рлар базарл ары	Азық түлік базар лары
1	Алтын сарин				28		5	1	1		1		1	9		
2	Аманге лді		1								2	10	1	12		
3	Арқал ық	2	1	1	109		41		2		1	3	1	16		2
4	Әулік өл	1	1		26		9	1	1		3	10	1	13		1
5	Денисо в	1	1		26		9	1	1		3	6	1	13		1
6	Жангел дин		1						1			12	1	12		
7	Жітіқа ра	4							2		1	0	1	13		2
8	Қамыс ты	2	4		23		2		1		1	8	1	9		
9	Қараба лық	2	1	1	67		7		1		4	9	1	12		1
10	Қарасу	4	4		18				1		3	11	1	13		
11	Қостан ай қ.	3	0	1	5	7	397	0	4	11	7	1	1			3
12	Қостан ай	3	9	4	20		12			2	3	4	1	16		
1	Меңдік	1	6		25						2	16	1	11		

3	ара															
1 4	Науырз ым		1		60		112				1	3	1	9		
1 5	Рудны й				2	1	5		1	5	1	1	1	1		3
1 6	Сарык өл	3	1		66		8				3	7	1			
1 7	Б. Майли н	3	7	1	24	2	45	3	1		1	10	1	11		1
1 8	Феодор овка	1			40		15		1		2	0	1	12		
1 9	Ұзынк өл	1	2		32		1	0	1		2	1	1	11		
2 0	Лисако вск		1		3				1	1	1	1	1			2
	Барлы ғы	29	38	8	499	10	652	6	17	18	37	113	20	170		14

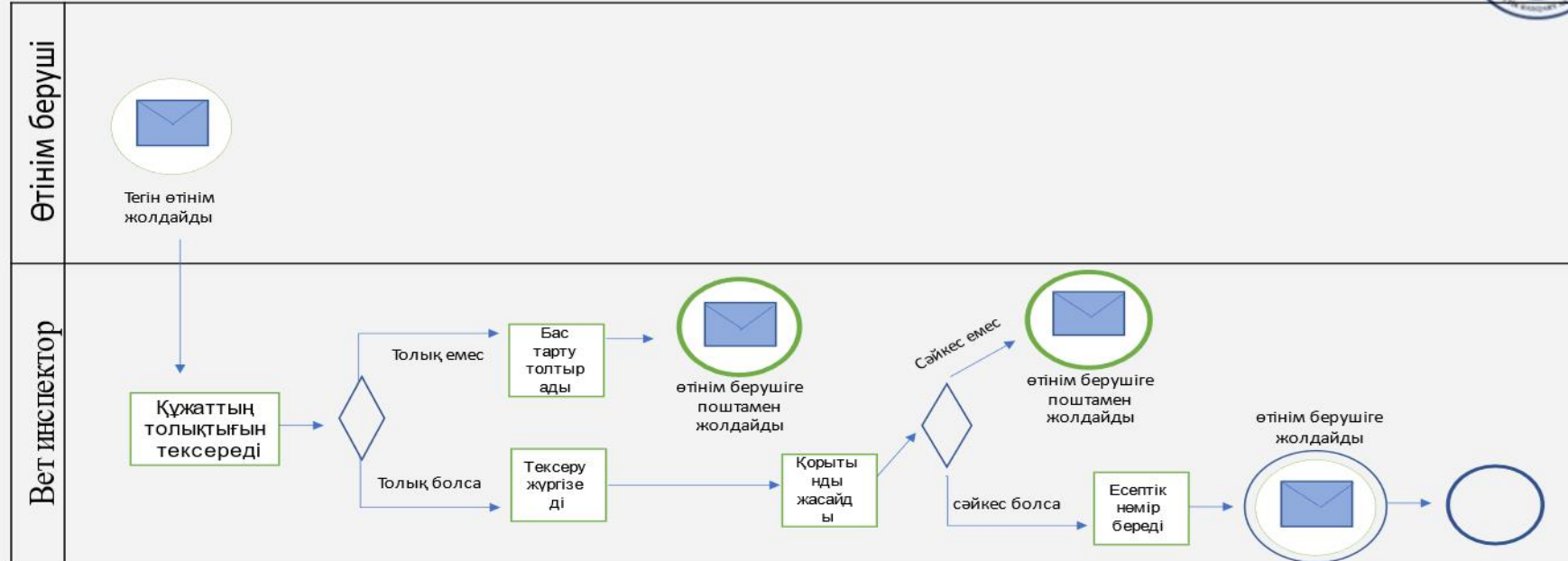
4-қосымша

«Ветеринарлық санитарлық қорытынды беру» бизнес-процесі.

Оптимизацияға дейін

Оптимизациядан кейін

Параметрлер	Ағымдағы	Кейін	Маңыздылығы (w)	Оңтайландыру (w)
Рөлдер	3	2	50%	66%
Қадамдар	25	20	25%	80%
Аударымдар	5	1	25%	20%

$$Cp. \text{ old} = 3 \cdot 50\% + 25 \cdot 25\% + 5 \cdot 25\% = 1,5 + 6,25 + 1,25 = 9,0$$

$$Cp. \text{ new} = 2 \cdot 50\% + 20 \cdot 25\% + 1 \cdot 25\% = 1 + 5 + 0,25 = 6,25$$

$$\Delta Cp. = \frac{Cp. \text{ old} - Cp. \text{ new}}{Cp. \text{ old}} \times 100\%$$

$$\Delta Cp. = \frac{9,0 - 6,25}{9,0} \times 100\% = 30,56\%$$

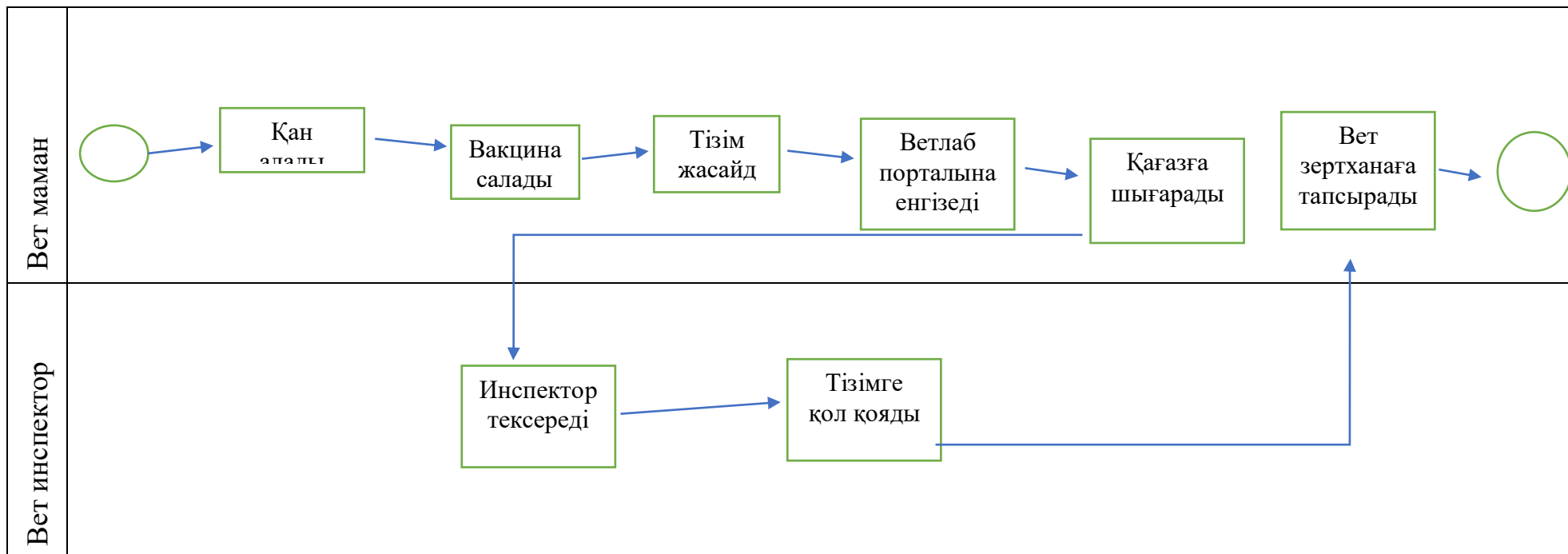

www.apa.kz

5-қосымша

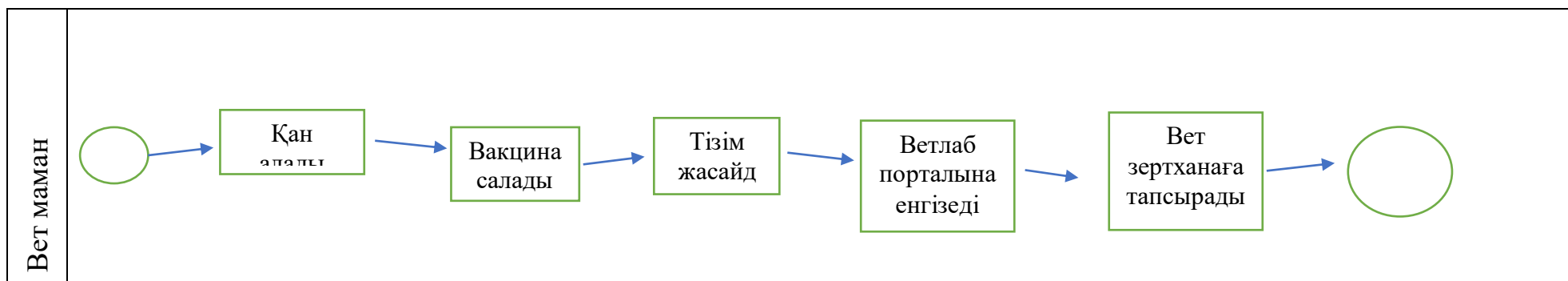
«Ветеринарлық зертханаға қан тапсыру» бизнес-процесі.

Оптимизацияға дейін

Оптимизациядан кейін

Параметр	Маңыздылығы	Ағымдағы	Кейін	Оңтайлану %
Рөлдер	50%	2	1	50%
Қадамдар	50%	8	5	37.5%

$$Cp_{old} = \sum 2 \times 0,50 + 8 \times 0,50 = 5$$

$$Cp_{new} = \sum 1 \times 0,50 + 5 \times 0,50 = 3$$

$$\Delta Cp = \frac{5 - 3}{5} \times 100\% = 40\%$$